Автор

**Андрій Саук** — старший експерт Офісу підтримки реформ Міністерства розвитку громад та територій України

Залучені консультанти

**Валерія Гончаренко** — голова ГО «ЧИСТО.Вишгород», членкиня правління ГС «Мережа українських сортувальних ініціатив»

**Юлія Маковецька** — кандидат економічних наук, старший науковий співробітник відділу природно-техногенної та екологічної безпеки Державної установи «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України»

Керівник програми — Олександр Примостко

Літературне редагування — Вікторія Цимбал

Верстка — Ольга Мальцева

УПРАВЛІННЯ ТВЕРДИМИ ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ

Успішні кейси в Україні

© 2021 Міжнародний республіканський інститут. Всі права захищені.

Частини цієї публікації можуть бути відтворені і / або перекладені з некомерційною метою при умові підтвердження авторства МРІ та надсилання йому копій будь-якого перекладу. Копії надсилати за адресою:

Міжнародний республіканський інститут
Україна 01601, Київ, Спортивна площа 3-В, 2 під'їзд, 8 поверх
iriukraine@iri.org | www.IRI.org.ua

Посібник став можливим завдяки щедрій підтримці Американського народу через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID). Точка зору авторів, яка відображена в цьому виданні, може не збігатися з точкою зору USAID або Уряду Сполучених Штатів Америки.

---

Solid Waste Management. Successful cases in Ukraine

Copyright © 2021 International Republican Institute. All rights reserved.

Portions of this work may be reproduced and/or translated for non-commercial purposes provided IRI is acknowledged as the source of the material and is sent copies of any translation.

Send copies to: International Republican Institute
3-V Sportyvna Square, 2nd Entrance, 8th Floor, Kyiv, Ukraine, 01601
iriukraine@iri.org | www.IRI.org.ua

Disclaimer: This manual is made possible by the generous support of the American people through the United States Agency for International Development (USAID). The opinions expressed herein are those of the author(s) and do not necessarily reflect the views of USAID or the United States Government.

*© 2021 International Republican Institute. All rights reserved.*

# ЗМІСТ

Глосарій . . . . . 4

Вступ . . . . . 5

**Стан поводження з ТПВ в Україні** . . . . . 6

**Нормативно-правове забезпечення сфери управління відходами в Україні** . . . . 7

- Реформування системи управління відходами . . . . . 7
- Поточне законодавство у сфері управління відходами в Україні . . . . . 13
- Міжмуніципальне співробітництво у сфері управління відходами в Україні . . . . . 17

**Досвід органів місцевого самоврядування** . . . . . 20

- Кейс № 1. Львів . . . . . 20
- Кейс № 2. Маріуполь . . . . . 26
- Кейс № 3. Хмельницький . . . . . 34
- Кейс № 4. Тульчинська міська територіальна громада . . . . . 40
- Кейс № 5. Іллінецька міська територіальна громада . . . . . 46
- Кейс № 6. Будівництво сучасних санітарних полігонів на прикладі Київської області . . . . . 52
- Кейс № 7. Управління небезпечними відходами на прикладі Львова та Вишгорода . . . . . 56

**Висновки та рекомендації** . . . . . 60

ДОДАТКИ . . . . . 62

1. Перелік нормативно-правових документів у сфері управління побутовими відходами . . . . . 62
2. Перелік документів, що стосуються запровадження співробітництва територіальних громад . . . . . 66
3. Додаткові ресурси . . . . . 67

# ГЛОСАРІЙ

ГО — громадська організація

ДБН — державні будівельні норми

ДСТУ — державний стандарт України

ЄБРР — Європейський банк реконструкції та розвитку

ЄС — Європейський Союз

ЖКГ — житлово-комунальне господарство

ЗУ — Закон України

КМУ — Кабінет міністрів України

КП — комунальне підприємство

ЛКП — Львівське комунальне підприємство

ММС — міжмуніципальне співробітництво

ОДА — обласна державна адміністрація

ОМС — орган місцевого самоврядування

ОСББ — об'єднання співвласників багатоквартирного будинку

ОСН — орган самоорганізації населення

ОТГ — об'єднана територіальна громада

ПВ — побутові відходи

ПЕТ — поліетилентерефталат

РПУВ — регіональний план управління відходами

СЕО — стратегічна екологічна оцінка

ТГ — територіальна громада

ТПВ — тверді побутові відходи



# ВСТУП

Проблема поводження з твердими побутовими відходами в Україні не нова. Але зараз її неможливо не помітити. Куди б ви не йшли, їхали або пливли, у найвіддаленіших куточках нашої країни ви зіткнетеся з купами непотребу: у містах і селах, у лісах і полях, у горах чи на дні моря. Усього кілька десятків років тому в широке побутове використання увійшли пластикові пляшки і пакети, а також інші сучасні пакувальні матеріали. Щорічно в побуті збільшується кількість відходів електронного та електричного обладнання, зношених шин та інших видів відходів. І хоча тверді побутові відходи складають лише близько 2% усіх відходів, що утворюються в країні, — їх можна побачити де завгодно.

Обсяги утворення ТПВ, незважаючи на поступове зменшення чисельності населення України, щорічно збільшуються, і за всіма прогнозами така тенденція збережеться й у майбутньому.

Відповідно до Закону України «Про відходи» органи місцевого самоврядування мають забезпечувати виконання вимог законодавства про відходи, організацію збирання і видалення побутових відходів, здійснення контролю за додержанням юридичними та фізичними особами вимог у сфері поводження з виробничими та побутовими відходами згідно з чинним законодавством та здійснювати інші повноваження відповідно до законів України, а також приймати рішення про відвід земельних ділянок для розміщення відходів і будівництва об'єктів поводження з відходами.

У більшості регіонів країни зусилля в цій сфері зосереджені лише на вдосконаленні системи саночистки (забезпеченні якомога більшої повноти охоплення та своєчасного вивезення ТПВ на сміттєзвалища) та облаштуванні сміттєзвалищ на більш-менш прийнятному рівні. Інші шляхи поводження з відходами — як-от впровадження в населених пунктах України сміттєсортування та роздільного збирання (з подальшою переробкою) — використовуються недостатньо, хоча з кожним роком все більше керівників ОМС усвідомлюють необхідність подібних заходів.

Мета цього посібника — допомогти органам місцевого самоврядування налагодити управління відходами у своїх громадах. Посібник зосереджує увагу на документах, які мають бути у кожній громаді для управління ТПВ, знайомить з процесами реформування системи управління відходами, що наразі відбувається в країні, показує успішні приклади управління відходами в громадах.

Посібник розрахований на широке коло читачів.

# 1 Стан поводження з ТПВ в Україні

В Україні у 2020 році утворилось понад 54 млн м$^3$ побутових відходів (понад 15 млн тонн), які захоронюються на 6000 сміттєзвалищ і полігонів загальною площею майже 9000 га[1]. Послугою з вивезення ТПВ охоплено 78,5% населення України.

Слід зазначити, що в сільській місцевості послугами з вивезення відходів охоплено лише від 10 до 30% населення[2]. Тобто п'ята частина українців (а фактично більше) змушені самостійно вирішувати питання утилізації і захоронення відходів. І в результаті відсутності можливостей цивілізованого поводження з відходами та внаслідок намагань зекономити гроші, ТПВ потрапляють у навколишнє середовище, утворюючи несанкціоновані звалища, а також спалюються. Щорічно виявляють понад 20 000 несанкціонованих звалищ. Зокрема, у 2020 році виявлено 22 600 таких зон, більша частина яких була ліквідована.

Про недостатню увагу до питання управління ТПВ свідчать також наступні факти. В Україні налічується близько 28 000 населених пунктів, у тому числі 461 місто (за *даними* Державної служби статистики). Схеми санітарного очищення наявні у близько 10 000 населених пунктів (у тому числі у 300 містах); правила благоустрою населених пунктів затверджено у понад 12 000 населених пунктів (у тому числі у 364 містах)[3]. А роздільне збирання побутових відходів станом на 1 січня 2020 року запроваджене лише у 1707 населених пунктах, при цьому не кожен з них стовідсотково охоплений роздільним збиранням[4].

Внаслідок цього у 2020 році перероблено та утилізовано лише 6,3% побутових відходів: 1,7% спалено, а 4,6% потрапили на заготівельні пункти вторинної сировини та сміттєпереробні лінії.

Проблема нагальна і велика. Нині в результаті децентралізації громади отримали не тільки ресурси, але й відповідальність за вирішення питань на місцевому рівні. І, як ми побачимо нижче, деяким громадам чудово вдається їх вирішувати.

[1] Детальніше про стан сфери поводження з побутовими відходами в Україні за 2020 рік — у *матеріалі* Міністерства розвитку громад та територій.

[2] Маковецька Ю. М. Практика міжмуніципального співробітництва у вирішенні проблеми відходів на сільських територіях // Ефективна економіка: електронне наукове фахове видання. 2014. №12. URL: *http://www.economy.nayka.com.ua* (дата звернення: 24.08.2021).

[3] Детальніше — в матеріалі *«Аналіз стану виконання вимог, передбачених Законом України "Про благоустрій населених пунктів"»*.

[4] За матеріалом Міністерства розвитку громад та територій України *«Інформація щодо впровадження сучасних методів та технологій у сфері поводження з побутовими відходами»*.



# 2 Нормативно-правове забезпечення сфери управління відходами в Україні

## РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ВІДХОДАМИ

В Україні триває *реформа управління відходами*. Необхідність її проведення зумовлена як складною екологічною ситуацією в Україні, зокрема у сфері відходів, що потребує невідкладних заходів, так і зобов'язаннями, що взяла на себе країна, підписавши Угоду про асоціацію Україна — ЄС у 2014 році.

Реформа системи поводження з відходами може вивести Україну на один рівень з Європейським Союзом у сфері управління відходами та прискорити перехід на засади економіки замкненого циклу (циркулярної економіки).

**Економіка замкненого циклу**, або **циркулярна економіка** *(англ. closed-loop economy, circular economy)*, — модель економічного розвитку, заснована на відновленні та раціональному споживанні ресурсів, альтернатива традиційній, лінійній економіці. Використовує економічні підходи з метою мінімізації негативного впливу на довкілля, безвідходного виробництва та досягнення цілей сталого розвитку[5]. За рахунок цього вирішуються як проблеми забруднення навколишнього середовища, так і проблеми залежності від первинних природних ресурсів, зокрема і від їх імпорту.

Сьогодні принципи циркулярної економіки підтримуються багатьма країнами, зокрема країнами ЄС. З метою переходу на засади циркулярної економіки ЄС ухвалив Програму дій з охорони навколишнього середовища (2012) та План дій (оновлено у 2020 році), Пакет економіки замкненого циклу (2018) та інші документи. У цих документах зазначено цільові показники, яких країни-члени ЄС повинні досягти у 2030 році, наприклад: весь пластик, який випускається економікою, повинен бути придатним до переробки; не менше 65% муніципальних відходів повинні перероблятися, а на звалища мають потрапляти не більше 10% відходів. Будуть поглиблюватися економічні та інші стимули до роздільного збирання відходів і подальшого розвитку системи розширеної відповідальності виробника, яка довела свою ефективність.

[5] Визначення з *матеріалу* Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України.

У *Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна»* (розробленій на основі глобальних цілей сталого розвитку) вперше в Україні пріоритетною метою розвитку визначено завдання переходу на засади циркулярної економіки. Зокрема, як механізм реалізації відповідального споживання та виробництва — однієї з глобальних цілей сталого розвитку — пропонується «запровадження моделі циркулярної економіки, насамперед шляхом орієнтації на енергозбереження, регенеративне екологічно чисте виробництво та споживання».

Іншим документом, що ставить завдання переходу на засади циркулярної економіки, є *Національна стратегія управління відходами в Україні до 2030 року*, схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08.11.2017 №820-р. Серед принципів, на яких базується стратегія, згадано і «перехід до економіки замкненого циклу, який передбачає, що обсяг продуктів, матеріалів і ресурсів використовується в економіці якомога довше і утворення відходів мінімізується».

Стратегія визначає головні напрями державного регулювання у сфері поводження з відходами з урахуванням європейських підходів, що базуються на положеннях низки директив ЄС, у тому числі Рамкової директиви 2008/98/ЄС; Директиви Ради 1999/31/ЄС «Про захоронення відходів»; Директиви 2006/21/ЄС «Про управління відходами видобувних підприємств»; Директиви 94/62/ЄС «Про упаковку та відходи упаковки»; Директиви 2012/19/ЄС «Про відходи електричного та електронного обладнання (ВЕЕО)»; Директиви 2006/66/ЄС «Про батарейки і акумулятори та відпрацьовані батарейки і акумулятори».

Національна стратегія є документом, який розпочав реформу управління відходами та передбачає ряд заходів: починаючи з підготовки та прийняття відповідного законодавства, введення систем розширеної відповідальності виробника щодо певних видів відходів, запровадження технічних регламентів з питань поводження з відходами та закінчуючи розробленням регіональних планів управління відходами (РПУВ) і будівництвом необхідної інфраструктури.

Стратегія базується на принципах:

- ієрархії поводження з відходами;
- переходу до економіки замкненого циклу;
- наближеності, що передбачає для зменшення потенційних ризиків від забруднення відходами їх перероблення якомога ближче до джерел утворення;
- попередженості, тобто за наявності доказів екологічного ризику слід вживати відповідні запобіжні заходи;
- спільної відповідальності, участі органів державної влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання, а також громадськості під час прийняття рішень щодо досягнення цілей екологічної політики;
- розширеної відповідальності виробника;
- самодостатності, що передбачає створення інтегрованої адекватної мережі об'єктів з утилізації і видалення відходів.

*Європейська ієрархія управління відходами.* *Джерело*

Виконання заходів стратегії забезпечить:

- розроблення національного законодавства у сфері управління відходами на основі вимог відповідних європейських директив;
- покращення стану навколишнього природного середовища, а також санітарного та епідемічного благополуччя населення;
- залучення інвестицій у сферу поводження з відходами та створення сучасної інфраструктури поводження з відходами;
- дотримання вимог екологічної безпеки під час експлуатації об'єктів поводження з відходами;
- запровадження новітніх технологій утилізації та видалення ТПВ, зменшення обсягів їх захоронення на полігонах;
- зменшення кількості об'єктів поводження з відходами, що не відповідають вимогам законодавства, вивільнення земель після закриття полігонів і звалищ;
- збільшення обсягів збирання, заготівлі, переробки та утилізації відходів як вторинної сировини;
- стимулювання суб'єктів господарювання до провадження виробничої діяльності з використанням безвідходних та екологічно безпечних технологій.

Перший та другий етапи стратегії орієнтовані переважно на виконання заходів інституційного та організаційного характеру, а на третьому етапі починається впровадження інфраструктурних заходів щодо модернізації матеріально-технічної бази суб'єктів господарювання з багаторазового використання природних ресурсів та перероблення і утилізації відходів.

Більшість завдань першого етапу стратегії не виконано досі, хіба що створено Координаційну раду з питань реалізації стратегії та прийнято Національний план

управління відходами. Ключові закони у цій сфері не прийнято, лише рамковий законопроєкт «Про управління відходами» пройшов перше читання влітку 2020 року. Завдяки проєктам міжнародної технічної допомоги були розроблені проєкти законів «Про відходи електричного та електронного обладнання», «Про батарейки, батареї та акумулятори», «Про упаковку та відходи упаковки». Їх розгляд відкладається до прийняття рамкового закону — через це гальмується виконання заходів і другого етапу стратегії.

Інструментами реалізації стратегії визначено **Національний план управління відходами**, затверджений Розпорядженням КМУ від 20.02.2019 № 17-р, та регіональні плани управління відходами, що наразі розробляються в областях України.

Згідно з Національною стратегією та Національним планом управління відходами, кожна область повинна розробити власний регіональний план та узгодити його з Національним планом управління відходами. Це вимагатиме як фінансового, так і експертного ресурсу обласних державних адміністрацій. Регіональні плани мають бути розроблені відповідно до єдиних методичних рекомендацій, затверджених Міністерством екології та природних ресурсів (наказ від 12.04.2019 №142), які охоплюють усі заходи, що належать до компетенції місцевих органів влади у сфері поводження з відходами, і повинні включати:

- аналіз поточної ситуації у сфері поводження з відходами в регіоні;
- визначення цілей, цільових показників та заходів;
- проведення аналізу та розроблення сценаріїв для вибору оптимальної системи поводження з відходами (інфраструктура для збирання, оброблення, утилізації) та практичних заходів, необхідних для її впровадження
- визначення географічних меж та параметрів зон оптимального охоплення територій («кластерів» управління побутовими відходами);
- визначення зобов'язань різних установ та організацій, що будуть задіяні у реалізації заходів діяльності, пов'язаних із цим витрат та можливих джерел фінансування.

Регіональний план має охоплювати всі види й потоки відходів (побутові, небезпечні, промислові, відходи сільського господарства, медичні та інші) і має забезпечити ефективне управління відходами в областях з урахуванням положень концепції сталого розвитку та дотриманням ієрархії пріоритетів управління відходами.

Відповідно до завдань Національного плану управління відходами, у 2019 році мав бути затверджений порядок розроблення та затвердження регіональних планів управління відходами, який би визначив: яка процедура підготовки плану, хто відповідальний за його розроблення, а також головне — хто має погоджувати РПУВ. Наразі процедури погодження та затвердження нормативно не закріплені, і вже розроблені РПУВ не можуть пройти процедуру погодження. З іншого боку, зазначений порядок можливо затвердити лише після прийняття рамкового законопроєкту «Про управління відходами» №2207-1-д, яким у національне законодавство буде введено положення щодо розроблення РПУВ.



Зараз у всіх областях триває робота над РПУВ, станом на початок 2021 року 9 областей вже пройшли процедуру СЕО. Місцеві громади мають можливість долучитися до цього процесу: ознайомитись з проєктами документів і подавати свої пропозиції, зауваження та коментарі. І ОМС зобов'язані скористатися цією можливістю, поки плани не затверджено.

Відповідно до проєкту закону «Про управління відходами» мають бути розроблені і місцеві плани управління відходами для територіальних громад з кількістю населення понад 50 000 осіб. Ці документи розробляються та затверджуються ОМС відповідно до їхньої компетенції протягом 6 місяців після набрання чинності РПУВ у відповідній області. Плани обов'язково мають узгоджуватися з основними розділами регіонального плану управління відходами. Кожні два роки має здійснюватися оцінка досягнення цілей та виконання заходів плану, яку належить оприлюднювати.

У рамках ініціативи «Покращення якості послуг з управління твердими побутовими відходами в об'єднаних територіальних громадах» програми «U-LEAD з Європою» вже розроблено «Посібник для тренінгової програми з питань управління твердими побутовими відходами в об'єднаних територіальних громадах», покликаний допомогти громадам розробити місцеві плани дій з управління відходами. Посібник пропонує наступний зміст місцевого плану управління побутовими відходами[6]:

- опис утворення відходів на території;
- дослідження морфологічного складу відходів (якщо можливо);
- вичерпний опис ситуації зі збиранням відходів;
- опис ситуації зі стягненням оплати;
- вивчення фінансового стану компанії (компаній) з поводження з ТПВ та місцевої влади;
- аналіз економічної спроможності компанії (компаній) та ОТГ;
- вибір нових схем, передбачених для поліпшення збирання відходів;
- необхідні інвестиції та опис зростання експлуатаційних витрат;
- вимоги до фінансування;
- щорічна робоча програма удосконалення збирання відходів;
- щорічна робоча програма щодо стягнення оплати;
- визначення подальших заходів з впровадження плану.

Посібник містить детальний опис кроків, що мають зробити ОМС для розроблення місцевого плану управління побутовими відходами.

[6] Деталізований план представлено також у *презентації* експертки проєкту Омельяненко Т. Л. разом з потенційними проблемами та кроками для запобігання їм.

Сьогодні експерти виокремлюють наступні проблеми, з якими можуть зіткнутися ОТГ під час розроблення планів дій з управління відходами:

- відсутність обласних програмних документів;
- відсутність розуміння на обласному рівні, де планується розміщення регіональних об'єктів поводження з ПВ (РПУВ, що розробляються наразі в областях, мають дати відповідь на це питання);
- збирання інформації (дані за попередні роки);
- визначення обсягів утворення та вивезення ТПВ, морфологічний склад відходів;
- побудова прогнозів, їх достовірність;
- прогалини щодо наявності мінімального переліку нормативних документів на місцевому рівні;
- економічне обґрунтування технічних пропозиції та заходів (слабкість експертної бази на місцевому рівні);
- структура тарифу, формування тарифу;
- необхідність розроблення матеріального балансу;
- слабкість кадрового забезпечення.

Серед наданих експертами рекомендацій щодо запобігання та розв'язання згаданих вище ймовірних проблем ключовими є:

- формалізація документів (затвердження планів, програм);
- юридичний самозахист (наявність необхідної документації на місцевому рівні: схема саночистки, правила благоустрою, норми надання послуг тощо);
- визначення тих заходів, які можна згрупувати в окремі грантові проєкти;
- визначення конкретних заходів, які можливо реалізувати за допомогою ММС;
- підтримка місцевих ГО та взаємодія з ними;
- відвідування професійних заходів;
- підвищення кваліфікації кадрів;
- вибудовування стратегії комунікації з усіма зацікавленими сторонами.

Хоча до прийняття закону обов'язку розробляти місцеві плани управління відходами немає, проте, відповідно до ст. 21 чинного Закону України «Про відходи», ОМС мають забезпечити виконання вимог законодавства про відходи, організацію збирання і видалення побутових відходів. Таким чином, участь у розробленні РПУВ та розроблення проєктів місцевих планів є системною основою для виконання ОМС своїх зобов'язань у сфері управління відходами. До прийняття Закону України «Про управління відходами» можливо формалізувати місцевий план дій у вигляді місцевої програми поводження з побутовими відходами.

## ПОТОЧНЕ ЗАКОНОДАВСТВО У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ВІДХОДАМИ В УКРАЇНІ

Законодавство України у сфері управління відходами складається з низки кодексів, законів України, постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів України, наказів міністерств та відомств, стандартів тощо. Крім того, є ряд нормативно-правових актів, що регулюють інші сфери діяльності, проте їх окремі положення дотичні до сфери управління відходами. Невичерпний перелік нормативно-правових актів у сфері управління побутовими відходами представлено в додатку 1. До цього переліку також включено нормативно-правові акти, дотримання яких перевіряється під час здійснення планових та позапланових заходів державного контролю у сфері поводження з ТПВ.

Відповідно до чинного законодавства ОМС мають забезпечити організацію збирання і видалення побутових відходів. **До головних обов'язкових документів, які мають розробити та прийняти ОМС для управління ТПВ на місцевому рівні, належать**:

- схема санітарного очищення населеного пункту;
- рішення уповноваженого органу про затвердження норм надання послуг з вивезення побутових відходів;
- рішення ради про затвердження тарифу;
- рішення уповноваженого органу про визначення суб'єкта господарювання виконавцем послуг на вивезення побутових відходів;
- правила благоустрою населеного пункту.

### Схема санітарного очищення населеного пункту

Нормативно-правові підстави:

- ЗУ «Про відходи» (ст. 19, 20 та 21);
- ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» (пп. 6, 16 ст. 30);
- «Національна стратегія управління відходами в Україні до 2030 року»;
- Постанова КМУ «Про затвердження Правил надання послуг з поводження з ПВ» від 10.12.2008 №1070 (п. 4);
- Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України «Про затвердження Порядку розроблення, погодження та затвердження схем санітарного очищення населених пунктів» від 23.03.2017 №57;
- ДБН Б.2.2-6:2013 «Склад та зміст схеми санітарного очищення населеного пункту».

Схема санітарного очищення населеного пункту — це документ, у якому містяться графічні та текстові матеріали щодо черговості здійснення заходів та обсягів робіт із санітарного очищення, систем і методів збирання, зберігання, перевезення, оброблення (перероблення), утилізації, видалення, знешкодження і захоронення ПВ, включаючи небезпечні відходи у їх складі, необхідної кількості сміттєвозів, механізмів, устаткування та інвентарю, доцільності проєктування, будівництва, реконструкції чи розширення об'єктів поводження з відходами, їхні основні параметри і розміщення, орієнтовні капіталовкладення на будівництво і придбання технічних засобів.

Погодження схеми санітарного очищення населеного пункту відбувається відповідно до наказу Мінрегіонбуду України від 23.03.17 №57 і затвердженого ним порядку розроблення, погодження та затвердження схем санітарного очищення населених пунктів:

- відповідними підрозділами виконавчого органу сільської, селищної або міської ради з питань земельних відносин та охорони навколишнього природного середовища, будівництва, ЖКГ, бюджету, фінансів і цін;
- Державною службою України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів;
- Державною екологічною інспекцією України;
- Державною службою України з надзвичайних ситуацій.

## Чинні норми надання послуг з вивезення ПВ

Нормативно-правові підстави:

- ЗУ «Про житлово-комунальні послуги» (п. 3 ч. 3 ст. 4);
- ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» (пп. 6, 16 ст. 30);
- Постанова КМУ «Про затвердження Правил надання послуг з поводження з ПВ» від 10.12.2008 №1070;
- Правила визначення норм надання послуг з вивезення ПВ, затверджені наказом Міністерства з питань ЖКГ України від 30.07.2010 №259.

Норма — це кількісний показник споживання послуг з вивезення ПВ, які утворюються на одну розрахункову одиницю (одного мешканця для житлової забудови, одне місце в готелі, гуртожитку тощо, 1 м2 торговельної та складської площі, вокзалів, автостоянок, пляжів та ін.; одне відвідування для поліклінік тощо) за одиницю часу.

*Важливо:*

- обсяг надання послуг розраховується на підставі норм, затверджених органом місцевого самоврядування в установленому законодавством порядку;
- норми переглядаються один раз на 5 років;
- охоплення дослідженням вимірювання кількості ТПВ у житлових будинках проводять в залежності від загальної кількості населення;
- вимірювання кількості ТПВ проводять протягом чотирьох сезонів року (може проводитися прискореним методом — протягом одного сезону року з урахуванням коефіцієнта сезонної нерівномірності утворення ТПВ).



## Конкурс щодо визначення виконавця послуг поводження з ПВ

Нормативно-правові підстави:

- ЗУ «Про відходи» (ст. 35-1);
- ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» (п. 55 ч. 1 ст. 26);
- Постанова КМУ «Про затвердження Правил надання послуг з поводження з ПВ» від 10.12.2008 №1070;
- Постанова КМУ «Порядок проведення конкурсу на надання послуг з вивезення ПВ» від 16.11.2011 №1173.

Порядок визначає процедуру підготовки та проведення конкурсу з визначення виконавця послуг з вивезення ПВ на певній території населеного пункту. Межі території, де планується надавати послуги з поводження з ПВ, визначає організатор конкурсу. Навіть якщо у населеному пункті працює своє комунальне підприємство, проведення конкурсу на виконавця послуг з вивезення ПВ є обов'язковим.

*Важливо:*

- послуги з поводження з ПВ надаються суб'єктом господарювання, визначеним органом місцевого самоврядування на конкурсних засадах в установленому законодавством порядку виконавцем послуг з вивезення ПВ;
- договір про надання послуг поводження з відходами укладається між споживачем та виконавцем послуг з вивезення ПВ відповідно до типового договору;
- одиниця виміру обсягу надання послуг встановлюється органом місцевого самоврядування;
- у разі коли в конкурсі взяв участь тільки один учасник і його пропозицію не було відхилено, строк, на який він визначається виконавцем послуг з вивезення ПВ на певній території населеного пункту, повинен становити 12 місяців, після чого організовується і проводиться новий конкурс.

## Контейнерні майданчики

Нормативно-правові підстави:

- ДСТУ-Н Б Б.2.2-7:2013 «Настанова з улаштування контейнерних майданчиків»;
- ДБН Б.2.2-12:2018 «Планування і забудова територій» (норми дозволяють влаштування майданчиків для ТПВ двох видів — підземних і наземних);
- Наказ Мінрегіону «Про затвердження Правил утримання жилих будинків та прибудинкових територій» від 17.05.2005 №76;
- Наказ МОЗ «Про затвердження Державних санітарних норм та правил утримання територій населених місць» від 17.03.2011 №145;
- правила благоустрою населеного пункту.

Контейнерні майданчики повинні мати водонепроникне тверде покриття і бути обладнані навісами, огорожею та ізольовані від об'єктів обслуговування населення, господарських дворів і магістральних вулиць смугою зелених насаджень шириною не менше 1,5 м, не повинні бути прохідними для пішоходів і транзитного руху транспорту.

Контейнерні майданчики повинні бути віддалені від меж земельних ділянок навчальних та лікувально-профілактичних закладів, стін житлових та громадських будівель і споруд, майданчиків для ігор дітей та відпочинку населення на відстань не менше 20 м.

На території садибної забудови населених пунктів відстань від контейнерних майданчиків до меж присадибних ділянок з боку вулиць повинна становити не менше 5 м.

### Тарифи на послуги поводження з ПВ

Нормативно-правові підстави:

- ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. 28);
- Постанова КМУ «Про затвердження Порядку формування тарифів на послуги з поводження з ПВ» від 26.07.2006 №1010;
- Порядок інформування споживачів про намір зміни цін / тарифів на комунальні послуги з обґрунтуванням такої необхідності, затверджений наказом Міністерства будівництва, архітектури та ЖКГ України від 05.06.2018 №130.

Послуга з поводження з ПВ належить до комунальних послуг. Послуги з поводження з ПВ — це послуги з 1) вивезення, 2) перероблення та 3) захоронення ПВ. Тарифи на послуги встановлюються ОМС і визначаються окремо за кожною послугою поводження з ПВ та за видами ПВ: тверді, великогабаритні, ремонтні, рідкі, небезпечні.

Наразі при запровадженні роздільного збирання під час встановлення цін / тарифів на послугу з поводження з ПВ не враховується вартість операцій з поводження з роздільно зібраними (відсортованими) корисними компонентами таких відходів. У разі запровадження механізму розширеної відповідальності виробника він може покривати вартість операцій з поводження з роздільно зібраними корисними компонентами ПВ.

### Правила благоустрою

Нормативно-правові підстави:

- ЗУ «Про відходи» (ст. 1, 35);
- ЗУ «Про благоустрій населених пунктів» (ст. 34);
- ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. 26);
- Типові правила благоустрою території населеного пункту, затверджені наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ України від 27.11.17 №310.



У разі якщо відповідною сільською, селищною, міською радою не прийнято рішення про затвердження правил, застосовуються типові правила благоустрою території населеного пункту, затверджені наказом Мінрегіону України від 27.11.2017 №310.

*Важливо:*

- для здійснення контролю за виконанням правил благоустрою сільські, селищні, міські ради можуть утворювати інспекції з благоустрою відповідно до типового положення (ст. 40 ЗУ «Про благоустрій населених пунктів»);
- громадський контроль у сфері благоустрою населених пунктів здійснюється громадськими інспекторами благоустрою населених пунктів згідно з Положенням про громадський контроль у сфері благоустрою населених пунктів (наказ Міністерства будівництва, архітектури та ЖКГ України від 16.01.2007 №7);
- порушення державних стандартів, норм і правил у сфері благоустрою населених пунктів, правил благоустрою територій населених пунктів тягнуть за собою накладення штрафу на громадян від 20 до 80 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб, громадян — суб'єктів підприємницької діяльності — від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ст. 152 Кодексу України про адміністративні правопорушення).

Отже, у рамках чинного законодавства ОМС мають всі підстави (за умови, що вищезазначені документи наявні у громаді) для створення основ управління відходами на місцевому рівні.

## МІЖМУНІЦИПАЛЬНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ВІДХОДАМИ В УКРАЇНІ

У 2014 році було ухвалено ЗУ «Про співробітництво територіальних громад» (у закордонній практиці вживається термін «міжмуніципальне співробітництво» — ММС), який надає громадам широкі можливості для співпраці. Зокрема, передбачає для громад і механізм делегування повноважень одна одній для виконання завдань, і реалізацію спільних проєктів, і спільне утримання та утворення підприємств або органу управління для здійснення власних повноважень.

За минулі роки було напрацьовано низку нормативних документів і методичних рекомендацій щодо співробітництва територіальних громад (див. додаток 2).

Крім того, у рамках проєктів технічної допомоги було розроблено посібники щодо організації і досвіду ММС, наприклад:

1. *«Планування міжмуніципальної системи інтегрованого поводження з твердими побутовими відходами»* (2016).
2. *«Рекомендації щодо визначення внесків громад-учасниць для цілей договору про співробітництво територіальних громад (у варіанті спільного фінансування комунального підприємства)»* (2016).

3. Практичний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування *«Організація співробітництва територіальних громад в Україні»* (2017).
4. *«Договори міжмуніципального співробітництва у сфері управління побутовими відходами»* (2018).
5. Навчально-практичний посібник *«Співробітництво територіальних громад (Міжмуніципальне співробітництво — ММС)»* (2016).
6. *«Міжмуніципальне співробітництво: вітчизняний та зарубіжний досвід»* (2017).

Основними завданнями ММС є підвищення якості послуг, що надаються громадянам, розвиток місцевої інфраструктури, а також покращення муніципального менеджменту та підвищення ефективності діяльності відповідних ОМС. Переваги, які приносить участь у ММС:

- можливість для ОМС об'єднувати свої ресурси, якщо це допомагає їм покращити ефективність своєї роботи. Разом ОМС можуть зробити те, чого вони ніколи не змогли б досягти поодинці;
- можливість для ОМС надавати нові послуги або підвищити якість послуг, які вже надаються ними громадянам. В окремих країнах навіть існують законодавчі вимоги щодо надання певних послуг (наприклад, утилізація відходів, водопостачання, транспорт та економічний розвиток) саме у форматі ММС.

З-поміж економічних переваг ММС можна виділити наступні:

- покращується здатність освоєння інвестицій та довіра з боку кредиторів, завдяки чому можна швидше отримувати позики та залучати кошти з фондів ЄС та інших зовнішніх джерел;
- з'являється можливість реорганізувати адміністративні послуги: залучити більш кваліфікований персонал, здійснити мобілізацію існуючих ресурсів;
- спільна робота над завданням економічного зростання та підвищення прозорості сприяють створенню нових робочих місць та залученню інвестицій краще, ніж фрагментарні дії окремих ОМС.

Співробітництво громад як інструмент для місцевого розвитку з кожним роком набирає популярності. За даними *реєстру договорів про співробітництво територіальних громад* Мінрегіону України сьогодні таким інструментом скористалося близько 920 громад, які уклали між собою 216 договорів у різних сферах діяльності. Якщо у 2014 році було укладено лише 2 договори міжмуніципального співробітництва громадами Віньковецького району, що на Хмельниччині, то у 2015 році їх було уже 30. Найбільше договорів було укладено 2019 року — 229. Станом на 1 червня 2021 року загалом укладено 700 договорів у різних сферах співпраці.



### Досвід ММС у сфері поводження з відходами в Україні

ММС — додатковий вагомий механізм реалізації проєктів. Важелем уже сьогодні має стати можливість залучати кошти донорів і держави для створення інфраструктурних об'єктів.

На сьогодні підписані міжмуніципальні декларації між деякими ОТГ, згідно з якими вони починають управляти відходами та на визначених полігонах збирати ПВ для подальшої переробки й утилізації.

Наприклад, договір про співробітництво підписали дві громади Хорольського району Полтавської області. Районний центр і Покровсько-Багачанська ОТГ домовилися спільно працювати в питанні збору ПВ з метою поліпшення екологічного стану території. Вартість проєкту — більше 2 млн грн. За ці гроші вирішили придбати сміттєвоз, встановити контейнери і виконати всі необхідні організаційні роботи. У районному центрі та в ОТГ уже встановлюють сміттєві контейнери.

Поки урядовці з парламентарями та фахівцями обговорюють питання законодавчого врегулювання управління відходами, ОТГ впроваджують власні практичні проєкти для розв'язання своїх побутових проблем, пов'язаних з відходами.

# 4 Досвід органів місцевого самоврядування

## КЕЙС № 1. ЛЬВІВ

### ? ПРОБЛЕМА

Трагедія на Грибовицькому сміттєзвалищі. У 2016 році на полігоні ТПВ (КП «Збиранка»), що розташований у с. Великі Грибовичі, сталася трагедія — внаслідок пожежі та обвалу гори відходів загинули люди. Після цього полігон закрили для приймання ТПВ.

Місто Львів потонуло у відходах. ОМС по всій Україні блокували вивезення ТПВ до них зі Львова, бо в Україні всі полігони та сміттєзвалища переважно є перевантаженими. Це створювало соціальне напруження як у Львові, так і в населених пунктах, куди вивозили львівські відходи. Ситуація, що склалася, вимагала негайних рішень.

*Полігон ТПВ, що розташований у с. Великі Грибовичі*
*Фото: агенція інформації та аналітики «Гал-інфо»*

*Жителі м. Львова заблокували вулицю сміттям*
*Фото: Юрій Дячишин для ZAXID.NET. Джерело*

### ! РІШЕННЯ

- Створено департамент з поводження з відходами.
- Запроваджено пілотний проєкт в Галицькому районі (2016).
- Ухвалено концепцію сортування ТПВ (2017).
- Ухвалено стратегію поводження з ТПВ (2017).
- Затверджено норми надання послуг з вивезення ПВ у м. Львові на 2019–2023 роки (2019).
- Проведено конкурс з визначення виконавців послуг з вивезення ПВ. Створено ЛКП «Зелене місто» (2019).
- Відкрито станцію компостування (2020).
- Проведено підготовку до будівництва сміттєпереробного заводу.

**Пілотний проєкт у Галицькому районі**

Проєкт передбачав зміну системи збирання ПВ на території Галицького району Львова, зокрема:

- перехід на використання контейнерів для збору ПВ з наземного відкритого до наземного закритого типу;
- заміну роздільного збирання ПВ з «ПЕТ — Скло — Папір — Змішані» на «Скло — Вторсировина (папір, пластик, ПЕТ, метал) — Змішані»;

- встановлення мінімального об'єму контейнерів для збирання відходів залежно від типу ПВ:
  - для скла — 2 м$^3$;
  - вторсировини (папір, пластик, ПЕТ, метал) — 3 м$^3$;
  - змішаних ПВ — 3,5 м$^3$.

**Концепція сортування ТПВ**

2017 року було затверджено *концепцію сортування ТПВ у м. Львові*, що спрямована на удосконалення системи сортування. Вона передбачає запровадження сортування відходів на такі види:

- ***мокра фракція*** — відходи від продуктів харчування (органічні відходи);
- ***суха фракція*** — відходи виробів з пластику, скла та змішані відходи;
- ***небезпечні відходи*** — відпрацьовані електричні лампи з вмістом ртуті, відпрацьовані батарейки;
- ***інші відходи***.

Концепція також передбачає облаштування майданчиків для збору ТПВ відповідними контейнерами та урнами, розроблення стратегії поводження з ТПВ і також схему розміщення сортувальних станцій для сортування сухої фракції ТПВ.

Концепція містить і вимогу розробити й запровадити програму навчання та популяризації сортування ТПВ, у тому числі у дошкільних, загальноосвітніх та інших закладах освіти, а також популяризувати сортування ТПВ серед всіх мешканців Львова через засоби масової інформації.

У червні 2019 до концепції сортування ТПВ внесли зміни. Був удосконалений перелік фракцій, що дозволяє більш ефективно працювати системі поводження з відходами, а саме:

1. Мокра фракція (органічні відходи) — садові відходи (скошена трава, дрібні гілки) та харчові відходи (рештки овочів та фруктів, залишки їжі, шкаралупи).
2. Суха фракція:
   2.1. пластик (пластикові пляшки, поліетиленові пакети, пластикова тара від косметичних засобів та побутової хімії);
   2.2. макулатура (газети, каталоги, журнали, зошити, книжки, офісний папір і картон);
   2.3. метал (металобрухт і кольорові метали, металеві кришки та консервні банки);
   2.4. комбінована упаковка (упаковка з-під молока, соків тощо).
3. Скло (пляшки з-під напоїв, банки, скляна тара від косметичних засобів, склобій).
4. Змішані відходи (відходи, які не підлягають переробці, та відходи, які не можна класти в інші контейнери).
5. Небезпечні відходи — відходи електронного та електричного обладнання, ртутьвмісні тощо.
6. Великогабаритні та дрібні будівельні відходи.

Крім того, було заплановано розроблення окремої схеми розміщення майданчиків для збирання великогабаритних та дрібних будівельних відходів. А також з'явився пункт про розроблення і затвердження схеми санітарної очистки м. Львова. Варто зазначити, що *рішення ЛМР про розроблення схеми санітарної очистки м. Львова* було ухвалене ще за три роки до того, але станом на середину 2021 року воно не виконане.

**Стратегія поводження з ТПВ**

У 2017 році було затверджено і *стратегію поводження з ТПВ у м. Львові на 2017–2019 роки*, яка фокусується на принципах циркулярної економіки. Запропоновано крім сортування розглянути такі методи зменшення відходів, як стимулювання тривалого та багаторазового використання речей, ремонт та екодизайн, творча переробка, мінімізація та компостування харчових та зелених відходів, сприяння розширеної відповідальності виробників, врахування дотичних сфер (змін клімату), створення індустріальних симбіозів (відходи одного підприємства є ресурсом іншого).

17 березня 2017 року Львівська міська рада підписала *меморандум про співпрацю* з французькою компанією «Egis» стосовно поводження з ТПВ. Було розглянуто питання підготовки комплексної системи поводження з ТПВ (з об'єктами збирання, перероблення та утилізації ТПВ у Львові). В основу фінансування було покладено грантові кошти (650 тис. євро), що надійшли від Фонду досліджень та допомоги приватному сектору (FASEP) генерального казначейства Франції.

**Створення ЛКП «Зелене місто»**

У 2019 році було створено ЛКП «Зелене місто», основною задачею якого є формування сучасної системи управління відходами у Львові, що передбачає відкриття першої в Україні станції компостування, рекультивацію сміттєзвалища у с. Великі Грибовичі та будівництво механіко-біологічного комплексу з перероблення відходів.

Того ж року затвердили нові норми накопичення, що дозволило привести тарифи за вивезення відходів до існуючих реалій. Крім того, було усунуто протиріччя з ЗУ «Про житлово-комунальні послуги», і вартість вивезення відходів було прив'язано до кількості зареєстрованих осіб, а не до площі квартири. Також у 2019 році було проведено конкурс з визначення виконавців послуг з вивезення ПВ.

**Станція компостування**

З 2020 року у Львові працює станція компостування органічних відходів. Вона розташована поблизу території майбутнього сміттєпереробного заводу на вул. Пластовій, 13.

За інформацією колишнього директора ЛКП «Зелене місто» С. Євтушенка, наразі у місті встановлено понад 800 контейнерів для збирання органіки на 717 локаціях. Це

*Коричневі контейнери для збирання органіки*
*Джерело: презентація директора ЛКП «Зелене місто», 2021*

*Безкоштовний компост*
*Фото: Тарас Бабенчук для порталу «Твоє місто»*

становить 66% від усіх контейнерних майданчиків міста. У міру накопичення відходи з цих контейнерів вивозять окремим автомобілем. Географія проєкту постійно розширюється. Переглянути розташування баків можна на *карті*.

Послуга перероблення органіки для мешканців міста — безкоштовна. Бізнес при якісному сортуванні органіки заощаджує 50% вартості послуги (повна вартість — 644 грн/т).

У 2020 році перероблено 2500 тонн органічних відходів, виготовлено близько 500 тонн компосту. На початку роботи станції компост був безкоштовний, а з 2021 року його почали продавати.

**Будівництво сміттєпереробного заводу**

Уже декілька років відбувається процес підготовки будівництва механіко-біологічного комплексу з перероблення відходів у Львові. 9 жовтня 2020 року на засіданні виконавчого комітету затвердили проєктну документацію за проєктом «Будівництво механіко-біологічного комплексу перевантаження та переробки ТПВ на вул. Пластовій, 13», документи пройшли комплексну державну експертизу. 30 вересня 2020 року надійшло погодження від Львівської ОДА щодо цього. Відтак відповідне рішення прийняв і виконком.

Тим часом міжнародний тендер на визначення генерального підрядника, який споруджуватиме сміттєпереробний завод у Львові, вийшов на фінішну пряму. Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) затвердив переможця і визначив генеральним підрядником консорціум компаній «WTT Netherlands BV Axis Industries UAB» (Нідерланди, Литва).

Незабаром генеральний підрядник має приступити до реалізації наймасштабнішого в Україні екологічного проєкту, який реалізовуватиметься за кошти ЄБРР. Разом із тим додаткові внески дають Фонд Східноєвропейського партнерства з питань енергоефективності та екології (E5P) і Фонд чистих технологій (CTF), який діє від імені Кліматичних інвестиційних фондів.

Передбачається, що з моменту підписання договору реалізація проєкту триватиме 24 місяці. Наразі ж на місці будівництва майбутнього заводу завершуються підготовчі роботи, а поруч — працює станція компостування.

## ПІДСУМКИ

Трагедія на сміттєзвалищі змусила владу Львова вжити низку послідовних кроків для створення системи управління ТПВ у місті. Насамперед було розроблено низку програмних документів, які послідовно реалізуються. Дієвим кроком стало запровадження системи збирання і компостування органічних відходів, що значно зменшило кількість відходів, що вивозяться на полігон.

Проте залишаються питання. Наприклад, щодо того, що досі не розроблено схему санітарного очищення міста.

**Документальний супровід кейсу**

1. Ухвала Львівської міської ради *«Про Правила благоустрою м. Львова»* (зі змінами) від 21.04.2011 № 376.
2. Рішення виконкому Львівської міської ради *«Про визначення виконавців послуг зі збирання, зберігання і перевезення ТПВ у м. Львові»* від 09.08.2013 № 683.
3. Ухвала Львівської міської ради *«Про Програму поводження з ТПВ у м. Львові на 2014–2018 роки»* від 18.12.2014 № 4132.

4. Рішення Львівської міської ради *«Про розроблення схеми санітарного очищення м. Львова»* від 13.06.17 № 565.
5. Ухвала Львівської міської ради *«Про затвердження Програми забезпечення вивезення та захоронення ПВ протягом 2016–2017 років»* від 14.07.2016 № 907.
6. Ухвала Львівської міської ради *«Про внесення змін до ухвали міської ради від 14.07.2016 № 907 "Про затвердження Програми забезпечення вивезення та захоронення ПВ протягом червня-вересня 2016 року"»* від 04.10.2016 № 1028.
7. Рішення виконкому Львівської міської ради *«Про вдосконалення системи збору ПВ у м. Львові»* від 21.10.2016 № 969.
8. *Меморандум про співпрацю між Львівською міською радою та компанією «Egis» щодо консалтингових послуг «Стратегія поводження з ТПВ для м. Львова: ТЕО комплексної системи поводження з ТПВ, включаючи об'єкти збору, переробки та утилізації ТПВ»* від 14.06.2017.
9. Ухвала Львівської міської ради *«Про затвердження концепції сортування ТПВ у м. Львові»* від 29.06.2017 № 2124.
10. Ухвала Львівської міської ради *«Про затвердження Стратегії поводження з ТПВ у м. Львові»* від 29.06.2017 № 2125.
11. Ухвала Львівської міської ради *«Про внесення змін до ухвали міської ради від 29.06.2017 № 2124 "Про затвердження концепції сортування ТПВ у м. Львові"»* від 20.06.2019 № 5162.
12. Рішення Львівської міської ради *«Про затвердження норм надання послуг з вивезення ПВ у м. Львові на 2019-2023 роки»* від 21.06.2019 № 572.
13. Рішення Львівської міської ради *«Про проведення конкурсу з визначення виконавців послуг з вивезення ПВ на адміністративній території м. Львова»* від 13.12.2019 № 1146.

## КЕЙС № 2. МАРІУПОЛЬ

### ? ПРОБЛЕМА

Маріуполь, як промислове і прифронтове місто, стикається з багатьма викликами та нагальними проблемами стосовно поводження з відходами.

У Маріуполі є три полігони ТПВ. Робота Приморського полігону ТПВ (вул. Флотська, 167) призупинена 2008 року, а полігону ТПВ у Лівобережному районі — за висновком 2012 року (обидва — згідно з висновками санепідемстанції). Третій полігон, розташований також у Лівобережному районі, — діючий, проте його заповнюваність становить близько 80%.

*Полігон м. Маріуполя*
*Фото: ІА УНН*

Щороку півмільйонне населення Маріуполя виробляє 170–180 тис. тонн ТПВ. Проєктний термін експлуатації полігону становить близько 13 років, тобто цей полігон має діяти до 2024 року, однак при зазначеному навантаженні він мав би експлуатуватися лише до 2020 року.

У 2014 році ситуацію у сфері поводження з відходами в місті характеризували:

- відсутність системи збирання небезпечних компонентів ПВ;
- скрутне фінансове становище підприємства, що надає послуги з вивезення ТПВ через високу собівартість таких послуг та низькі тарифи на ці послуги;
- відсутність необхідної кількості контейнерів, що сприяло накопиченню великих обсягів відходів на майданчиках, які, як правило, не відповідали санітарним нормам;
- відсутність кришок у частини контейнерів, що призводило до підвищення вологості відходів і зумовлювало прискорення процесів загнивання в теплий період року та примерзання їх до контейнерів у морозну погоду;
- загалом незадовільний стан парку контейнерів, більшість з них не відповідала санітарним вимогам;
- недосконала система управління ТПВ, яка призводила до утворення стихійних звалищ;
- невикористання альтернативних видаленню на звалища технологій поводження з ТПВ, відсутність сміттєпереробних заводів, сміттєперевантажувальних станцій;
- накопичення ТПВ у місцях утворення без будь-якого сортування, що вкрай ускладнювало повторне використання ресурсоцінних компонентів відходів;
- застарілий рухомий склад підприємства, що надавало послуги з вивезення відходів, майже 70% автомобілів відпрацювали свій ресурс.

## РІШЕННЯ

- Визначено перевізника (КП). Затверджено схему санітарної очистки (2016).
- Створено «Зелену раду» при виконавчому комітеті Маріупольської міської ради (2018).
- Проєкт «Покращення інфраструктури поводження з ТПВ в м. Маріуполі». Проведення дослідження морфологічного складу ТПВ.
- Запроваджено дегазацію полігонів і енергетичне використання біогазу.
- Оновлено матеріально-технічну базу.
- Залучено інвестиції і кредити.
- Здійснено інформаційно-просвітницькі кампанії та пілотні проєкти.

**Визначення виконавців комунальних послуг. Затвердження схеми санітарної очистки**

Згідно з рішенням виконавчого комітету Маріупольської міської ради від 29.09.2016 року №210 «Про визначення виконавців комунальних послуг зі збирання та вивезення ПВ на території міста Маріуполь», КП «Комунальник» визначено виконавцем послуг зі збирання та вивозу ПВ Маріуполя, тому ПВ приймаються на полігон лише з зазначеного підприємства (місцеві мешканці, згідно зі схемою санітарної очистки міста, можуть привезти ПВ самостійно за готівковий розрахунок). Власне КП «Комунальник» створено в 2002 році, воно обслуговує споживачів Маріуполя та прилеглих селищ.

З метою покращення й врегулювання ситуації із завантаженістю суб'єктів господарської діяльності у сфері поводження з ПВ (КП «Комунальник» та КП «Полігон ТПВ») було розроблено й *затверджено схему санітарного очищення м. Маріуполя*.

*Картосхема санітарного очищення Маріуполя*

*Джерело: Звіт з оцінки впливу на довкілля планової діяльності будівництва полігону ТПВ у Лівобережному районі м. Маріуполя (Одеса, 2019)*

**Створення «Зеленої ради»**

При виконавчому комітеті Маріупольської міської ради *створено «Зелену раду»*, проводяться заходи з популяризації культури поводження з відходами серед містян. До складу «Зеленої ради» входять представники громадських організацій, бізнес структур, працівники сфери охорони здоров'я, профільних комітетів органів влади, депутати та активні маріупольці.

«Зелена рада» — це координаційний, консультативно дорадчий, рекомендаційно-експертний орган, який створено з метою забезпечення участі громадськості в процесі підготовки, прийняття та реалізації рішень щодо охорони навколишнього природного середовища міста. Основні завдання «Зеленої ради»:

1. Сприяння охороні навколишнього природного середовища міста Маріуполя.
2. Забезпечення врахування думки громадськості в процесі підготовки та прийняття, реалізації та контролю виконання місцевих нормативно-правових управлінських рішень, спрямованих на охорону та раціональне використання навколишнього природного середовища.
3. Сприяння формуванню системної екологічної та правової свідомості населення.
4. Сприяння громадянам у реалізації конституційного права на вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища, на захист у суді у разі порушення їхніх прав.
5. Сприяння вдосконаленню механізму діалогу між суб'єктами екологічної безпеки, конструктивної взаємодії і співпраці громадськості з органами державної влади, місцевого самоврядування, науковими та освітніми організаціями, засобами масової інформації, промисловими та іншими підприємствами, установами та організаціями, діяльність яких пов'язана з охороною або використанням навколишнього природного середовища.

**Проєкт «Покращення інфраструктури поводження з ТПВ в м. Маріуполі». Проведення дослідження морфологічного складу ТПВ**

Для реалізації проєкту «Покращення інфраструктури поводження з ТПВ в м. Маріуполі» Маріупольська міська рада співпрацює зі спеціалістами французької компанії «BETEN». Зокрема, компанія «BETEN» взяла на себе зобов'язання розробити стратегію управління з ТПВ у місті, що надасть можливість вирішити проблемні питання у цій сфері (включаючи поводження з небезпечними відходами у складі ТПВ): запровадження роздільного збирання, сортування, рециклінгу, захоронення, екологічне інформування та зміна екологічної свідомості жителів міста тощо.

Проєкт складатиметься з наступних компонентів:

- реконструкція існуючих полігонів ТПВ;
- будівництво нового санітарного полігону відповідно до стандартів ЄС (біля діючого полігону);

- будівництво нового заводу з перероблення роздільно зібраних відходів з метою їх подальшого вторинного використання та зменшення частки ТПВ, що надходять на полігон;
- вдосконалення систем збирання і транспортування ТПВ, а також сприяння роздільному збиранню відходів, придатних для вторинної переробки.

У рамках розроблення стратегії управління з ТПВ в м. Маріуполі компанією «BETEN» у 2018 році проведено дослідження морфологічного складу ТПВ, що утворюються на території міста.

**Запровадження дегазації полігонів і енергетичне використання біогазу**

Для покращення екологічної ситуації у місті шляхом скорочення потрапляння біогазу в атмосферу і зниження кількості викидів небезпечних токсичних органічних сполук, а також з метою недопущення загоряння тіла полігону здійснюється його дегазація, проводяться заходи, спрямовані на збирання біогазу примусовим відкачуванням з тіла полігону ТПВ.

На виконання рішення міської ради від 05.09.2019 №7/44-4254 *«Про укладання додаткової угоди до договору з товариством з обмеженою відповідальністю "ТІС Еко"»* триває розпочате у 2010 році впровадження інвестиційного проєкту зі зменшення викидів парникових газів за допомогою системи відбору та утилізації біогазу на міських полігонах ТПВ №1 та ТПВ №2 у рамках проєкту спільного впровадження Кіотського протоколу з ТОВ «ТІС Еко».

З початку 2010 року й по липень 2020 року на Приморському полігоні міста було утилізовано понад 17 млн м$^3$ біогазу з виробництвом електроенергії обсягом 9300 МВт-год. У 2020 році розпочато утилізацію біогазу на Лівобережному полігоні. Станом на 2021 рік потужність обладнання становить 1,2 МВт.

**Оновлення матеріально-технічної бази**

Для поліпшення якості санітарної очистки міста та оновлення матеріально-технічної бази щороку за кошти обласного та місцевого бюджету придбано:

- у 2017 році:
  - 1357 контейнерів на суму 9444,72 тис. грн;
  - 1000 контейнерів, 5 сміттєвозів, 1 навантажувач, 2 самоскиди на суму 28 587 тис. грн;
  - спецтехніку — 1 каток-ущільнювач та 1 бульдозер — на загальну суму 14 012,8 тис. грн;
- у 2018 році:
  - 6 вантажівок,
  - 205 контейнерів,
  - 14 урн для збирання ТПВ;
- у 2019 році:
  - 650 контейнерів.

**Інформаційно-просвітницькі кампанії та пілотні проєкти**

Постійно діючими міською та районними комісіями з питань поводження з безхазяйними відходами ліквідовано стихійні сміттєзвалища, у 2019 році вивезено близько 5000 тонн відходів.

У 2018 році у Маріуполі було реалізовано пілотний проєкт з роздільного збирання ТПВ у школах №20, 10, 26, 42, 52, 68 за сприяння міської ради разом з громадською спілкою «Зелений центр Метінвест».

Також, міською радою спільно з ГО «Маріупольська спілка молоді» було реалізовано конкурс «Зелена скарбничка» із залученням 100 ОСББ щодо роздільного збирання ТПВ.

Члени «Зеленої ради» провели понад 40 волонтерських заходів з популяризації сортування відходів, у яких взяли участь близько 3000 дітей, студентів та інших жителів міста.

Міська рада виступила співорганізатором міжнародної акції «Всесвітній день прибирання» і провела цей захід у м. Маріуполі 21 вересня 2019 року.

Роздільне збирання ТПВ здійснюється в усіх 63 школах міста та в деяких ОСББ.

У 2020 році було реалізовано проєкт *«Впровадження роздільного збирання відходів в ОСББ — Забиваємо баки»*, ініційований «Зеленої радою» (очільниця — Валентина Абалмасова) і ГО «ЕКО ГУРТ». Цей проєкт з бюджетом 500 тис. грн переміг у конкурсі «Громадський бюджет — 2019». У рамках проєкту було запроваджено роздільне збирання ТПВ мешканцями 67 ОСББ. Для цього КП «Комунальник» закупило 819 контейнерів для скла, пластику та паперу. Для голів ОСББ та їх активних мешканців було проведено 6 двогодинних тренінгів на тему поводження з ТПВ для досягнення кращих результатів проєкту. Після навчання голови ОСББ заключили договори відповідального зберігання баків з КП «Комунальник» та отримали друковану продукцію для проведення інформаційної кампанії серед жителів своїх будинків.

**Залучення інвестицій і кредитів**

Загальний обсяг інвестицій у 2016–2019 роках становив 137 697,68 тис. грн:

- кошти місцевого бюджету — 107 112,8 тис. грн;
- кошти обласного бюджету — 30 584,88 тис. грн.

Було придбано:

- 11 сміттєзбиральних автомобілів Ford на суму 30 388,08 тис. грн;
- 4 сміттєзбиральні автомобілі Isuzu на суму 7 160 тис. грн;
- 4 автомобілі-самоскиди Ford вантажопідйомністю 20 тонн на суму 12 400,8 тис. грн;
- 4 дорожні пилососи Ford на суму 16 920 тис. грн;
- 3507 пластикових євроконтейнерів на суму 24 476,5 тис. грн;
- 6 сміттєзбиральних автомобілів Iveco на суму 19 881 тис. грн.

Незважаючи на нестабільну військово-політичну ситуацію в регіоні, Маріупольська міська рада проводить активну діяльність із пошуку та залученню альтернативних інвестиційних коштів з різних джерел фінансування.

Для реалізації проєкту *«Покращення інфраструктури поводження з ТПВ в м. Маріуполі»* Європейський банк реконструкції та розвитку розглядає можливість участі в цьому проєкті шляхом надання підприємству довгострокового фінансування в розмірі до 14,5 млн євро під гарантію (терміном погашення до 13 років, включаючи відстрочку погашення основної суми до 3 років і 10 років на погашення основної суми).

Банк, місто і підприємство планують звернутися до Інвестиційної платформи сусідства Європейського Союзу (ІПС ЄС) за грантовим співфінансуванням у розмірі до 4 млн євро, яке повинно бути підтверджене після виконання передінвестиційної перевірки і буде залежати від прийняття рішення ІПС ЄС.

Що вже зроблено за цим проєктом:

- Європейський банк реконструкції та розвитку з листопада 2019 року запустив процедуру екологічної та соціальної оцінки проєкту полігону ТПВ;
- у травні 2020 року було прийнято рішення про проведення комплексних екологічних досліджень для обґрунтування санітарно-захисної зони полігону ТПВ;
- у червні 2020 року ЄБРР підтвердив консультанта на проведення екологічної і соціальної оцінки (ESIA);
- у липні 2020 року було підготовлено проєкт технічного завдання на коригування проєктно-кошторисної документації;
- у вересні 2020 року була проведена санітарно-епідеміологічна перевірка полігону представниками Держпродспоживслужби;
- у І кварталі 2022 року після проведеної екологічної та соціальної оцінки проєкту планується прийняття рішення про виділення кредиту.

## ПІДСУМКИ

Зіткнувшись із викликом — загрозою закриття полігону ТПВ, заповнюваність якого становить близько 80%, — міська рада розробила та послідовно реалізує низку заходів, які в комплексі сприяють зменшенню обсягів відходів, що потрапляють на полігон, і в цілому покращують стан довкілля. Особливо слід відзначити досвід створення «Зеленої ради» як координаційного і рекомендаційно-експертного органу, який забезпечує участь громадськості в процесі підготовки, прийняття та реалізації рішень. А успішно проведені інформаційно-просвітницькі кампанії сприяють підвищенню обізнаності громадян щодо поводження з ТПВ.

**Документальний супровід кейсу**

1. Рішення Маріупольської міської ради *«Про затвердження схеми санітарного очищення м. Маріуполя»* від 15.08.2018 № 369.
2. Рішення Маріупольської міської ради *«Про надання згоди комунальному підприємству "Полігон ТПВ" на участь у інвестиційному проєкті "Покращення інфраструктури поводження з ТПВ у м. Маріуполі" та затвердження Угоди про підготовку кредитного фінансування»* від 05.09.2019 № 7/44-4250.
3. Рішення Маріупольської міської ради *«Про затвердження Статуту комунального підприємства "Полігон ТПВ" у новій редакції»* від 27.05.2020 №7/52-5174.
4. Рішення Маріупольської міської ради *«Про затвердження Статуту комунального підприємства "Комунальник" у новій редакції»* від 27.05.2020 №7/52-5172.
5. Рішення Маріупольської міської ради *«Про створення Зеленої ради при виконавчому комітеті Маріупольської міської ради»* від 20.12.2018 № 529.
6. Рішення Маріупольської міської ради *«Про затвердження персонального складу Зеленої ради при виконавчому комітеті Маріупольської міської ради»* від 16.05.2019 № 171.
7. Рішення Маріупольської міської ради *«Про укладання додаткової угоди до договору з товариством з обмеженою відповідальністю "ТІС Еко"»* від 05.09.2019 № 7/44-4254.
8. Розпорядження міського голови *«Про утворення групи реалізації проєкту "Покращення інфраструктури поводження з ТПВ у м. Маріуполі"»* від 07.05.2020 № 147р.
9. *Перелік послуг КП «Комунальник» щодо вивезення відходів, зокрема побутових.*

# КЕЙС №3. ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ

## ПРОБЛЕМА

Сьогодні полігон ТПВ м. Хмельницького працює в режимі перевантаження, з порушенням проєктних показників щодо обсягів накопичення відходів, не повною мірою відповідає вимогам екологічної безпеки, є джерелом інтенсивного забруднення атмосфери, потребує невідкладної санації та рекультивації. Підтвердженням цього є рішення, винесене 28 січня 2012 року головним державним інспектором з охорони навколишнього природного середовища Хмельницької області «Про тимчасову заборону (зупинення) господарської діяльності ХКП "Спецкомунтранс" з експлуатації полігону ТПВ у Хмельницькому на проспекті Миру, 7».

*Полігон ТПВ м. Хмельницького*
*Фото: Віталій Тараненко для «Незалежний громадський портал»*

З 2013 року Хмельницький полігон ТПВ експлуатується без дозволу на розміщення відходів та з грубим порушенням санітарних вимог експлуатації (за інформацією директора департаменту екології та природних ресурсів ОДА Сергія Вавринчука). Сміттєзвалище не оснащене системою збирання та знешкодженням фільтрату, системою захисту ґрунтових вод; не здійснюються організаційні, науково-технічні, технологічні заходи для максимальної утилізації фільтрату як відходу; відсутні локальні мережі спостережних свердловин для контролю за якісним станом підземних вод; реконструкція діючого полігону з розширенням його території здійснюється за відсутності матеріалів оцінки впливу на навколишнє природне середовище, висновку державної екологічної експертизи, проєкту реконструкції.

## РІШЕННЯ

Місто Хмельницький на сьогодні є флагманом у сфері поводження з відходами в Україні, адже там використовуються всі наявні механізми та можливості для реалізації програми поводження з ТПВ:

- Розробляється регіональний план управління відходами.
- Відкрито перший в Україні Муніципальний центр управління відходами.
- Отримано кредитування від ЄБРР.
- Діє програма «Green Cities» та проєкт «Розумне довкілля. Хмельницький».
- Діє програма збирання небезпечних відходів тощо.

**Реконструкція полігону ТПВ**

Площа полігону у м. Хмельницького складає 8,8 га. Хмельницьке КП «Спецкомунтранс» уклало договір №12-09/18 від 12.09.2018 на виконання робіт з розроблення проєктної документації на реконструкцію полігону ТПВ за адресою: м. Хмельницький, пр. Миру, 7. У межах укладеного договору виконано топографо-геодезичну зйомку полігону, проведено інженерно-геологічні вишукування, розроблено детальний план території полігону ТПВ, який затверджено рішенням виконавчого комітету Хмельницької міської ради від 27.12.2018 №1082.

Водночас управління економіки Хмельницької міської ради розробило техніко-економічне обґрунтування щодо розміщення та будівництва заводу механічного сортування та біологічної переробки ТПВ.

З метою покращення заходів з роздільного збирання ТПВ й обмеження їхнього шкідливого впливу на навколишнє природне середовище та здоров'я людей було вжито наступні заходи:

1. 1 березня 2018 року ХКП «Спецкомунтранс» уклало договір про співробітництво з ТОВ «Рециклінг-Поділля». У результаті укладеного договору на 112 майданчиках міста з'явились контейнери для збору ПЕТ-пляшки.
2. 10 липня 2018 року було укладено договір про співробітництво з приватним підприємцем Король С. Г. щодо встановлення контейнерів для збору відходів скла — встановлено 34 контейнери.

**Проєкт «Розумне довкілля. Хмельницький»**

Вирішенням проблеми поводження з ТПВ у Хмельницькому більше трьох років опікується робоча група, яка розробила концепцію «Розумне Довкілля. Хмельницький». У 2017 році на базі цієї групи було створено окремий муніципальний офіс, головна мета роботи якого — впровадження нових стандартів поводження з відходами у місті.

Концепція «Розумне довкілля. Хмельницький» передбачає:

- комплексний підхід до вирішення проблем зі сміттям у місті;
- рекультивацію діючого полігону ТПВ;
- побудову сміттєпереробного комплексу;
- привернення уваги жителів міста до проблеми;
- проведення просвітницьких кампаній серед населення.

*Презентація офісу «Розумне довкілля. Хмельницький»*
*Фото з [сайту Хмельницької міської ради]*

**Муніципальний центр управління відходами**

Наприкінці 2020 року у Хмельницькому на сміттєзвалищі відкрили перший у місті муніципальний центр управління відходами. Реалізацією цього проєкту займався офіс «Розумне довкілля. Хмельницький», що є відокремленим підрозділом КП «Спецкомунтранс». Відкриття центру — це частина проєкту, мета якого — навчити хмельничан правильно поводитися з відходами. Відсортоване сміття можна привезти у центр управління відходами та залишити у контейнерах для подальшої переробки або утилізації. Завдяки роботі центру вдасться скоротити потрапляння відходів на полігон та поступово навести лад з великогабаритними відходами в місті.

Кожен хмельничанин може привезти і безкоштовно здати: меблі, будівельні відходи, зелені відходи, одяг, побутову техніку, папір, ПЕТ, поліетилен, скло, упаковку, метал, небезпечні відходи, змішані відходи.

Створення такого центру обійшлося у понад 1,5 млн грн. Це і бюджетні кошти, і кошти підприємства «Спецкомунтранс», зокрема ті, які воно заробило на дегазації полігону.

**Регіональний план управління відходами**

Упродовж 2020–2021 років Хмельницька область розробляла регіональний план управління відходами до 2030 року відповідно до вимог Національної стратегії. У липні 2021 року було *представлено* фінальний документ. План визначає правила поводження з усіма видами відходів у Хмельницькій області, поділу області на кластери, розташування майбутніх полігонів, комплексів з переробки, сміттєперевантажувальних станцій тощо. Регіональний план управління відходами у Хмельницькій області розроблявся за експертної підтримки міжнародної компанії «Seureca» в рамках проєкту «Поводження з ТПВ у м. Хмельницькому» рамкової програми ЄБРР «Зелені міста 2» за рахунок коштів гранту, наданого Інвестиційним фондом сусідства ЄС.

У 2020 році Хмельницька міська рада уклала угоду з Європейським банком реконструкції та розвитку про підготовку кредитного фінансування для проєкту модернізації інфраструктури ТПВ у Хмельницькому. У рамках цієї співпраці за підтримки ЄБРР вдалося також залучити додаткові ґрантові кошти для розроблення регіонального плану управління відходами — від Інвестиційної платформи сусідства Європейського Союзу (EU NIP).

Розроблення регіонального плану поводження з ТПВ — це одне з найважливіших завдань, яке стоїть зараз перед Хмельниччиною.

Спільно з департаментом природних ресурсів та екології ОДА компанія «Seureca Veolia» провела масштабну роботу з метою оцінки реального стану справ з накопиченими відходами в області та визначення основних джерел їх утворення, обсягів, шляхів переміщення тощо.

**Кредитування від ЄБРР**

7 жовтня 2020 року відбулося підписання кредитної та грантової угод Проєкту модернізації інфраструктури ТПВ між хмельницьким комунальним підприємством «Спецкомунтранс» та Європейським банком реконструкції та розвитку.

*Підписання кредитної угоди*
*Фото: портал [«ProMусор»]*

Загальна вартість проєкту становить 36,5 млн євро, з них кредитні кошти — 28,5 млн євро, грантові кошти від Інвестиційної платформи сусідства ЄС — 5 млн євро, співфінансування міста — 3 млн євро. За фінансовою моделлю, яку розробив ЄБРР, кредит надається на 13 років під 5,75% річних.

Проєкт буде реалізований у два етапи. На початковій стадії здійснюватиметься рекультивація існуючого полігону, будівництво нових карт (прилеглих до існуючого полігону ТПВ) із системою очищення фільтрату відповідно до стандартів ЄС, проєктування сміттєпереробного комплексу та встановлення модуля для компостування органічних відходів, а також придбання обладнання, транспорту. Другий етап передбачає будівництво сміттєпереробного комплексу.

**Програма «Green Cities»**

У 2019 році місто приєдналося до програми ЄБРР «Зелені міста». Банк надаватиме допомогу, у тому числі і фінансову, у розробленні та реалізації плану дій (Green City Action Plan) щодо поліпшення муніципальної інфраструктури, екологічної ситуації, комфорту та умов життя містян. Хмельницький став четвертим в Україні та тридцять другим у світі містом, котре долучилося до програми.

**Програма збирання небезпечних відходів**

Два роки у місті діє програма збору небезпечних відходів — «Екобус». Раз на місяць упродовж дня у кожному мікрорайоні міста «екобус» збирає небезпечні відходи за графіком. Безкоштовно від населення приймають: люмінесцентні лампи, батарейки та акумулятори, термометри та ртутьвмісні матеріали, фарби, клеї, розчинники, відпрацьовані фільтри, електричне та електронне обладнання, миючі засоби, побутову хімію, медикаменти. Усі зібрані небезпечні відходи Хмельницьке КП «Спецкомунтранс» передає ліцензованим організаціям. Також заключено договір з ДСНС на зберігання ртутьвмісних небезпечних відходів. Підприємство має чинну ліцензію на перевезення. Завдяки роботі «екобуса» протягом 2018–2020 років зібрано понад 6500 кг батарейок, 41 000 люмінесцентних ламп, 1500 кг медикаментів, більше 2500 ртутних термометрів. Усе це не потрапило на сміттєзвалище та в екосистему.

«Екобус» у м. Хмельницькому

Фото: портал *«Depo.ua»*

## ПІДСУМКИ

Як бачимо, сьогодні м. Хмельницький використовує всі наявні механізми для створення нової дієвої системи управління відходами. До процесу залучені всі зацікавлені сторони — ОМС, бізнес, міжнародні донори, громадськість, а влада в свою чергу є ініціатором та гарантом у впровадженні нових підходів та інноваційних рішень у сфері поводження з відходами.

**Документальний супровід кейсу**

1. *Паспорт програми поводження з відходами у Хмельницькій області.*
2. *План дій з реалізації стратегії розвитку міста Хмельницький на 2017–2020 роки.*
3. Рішення виконавчого комітету Хмельницької міської ради *«Про внесення на розгляд сесії міської ради пропозиції щодо затвердження Програми поводження з побутовими відходами "Розумне довкілля. Хмельницький" на 2021–2022 роки»* від 25.11.2020 № 903.
4. Рішення Хмельницької міської ради *«Про затвердження Програми поводження з побутовими відходами у м. Хмельницькому — Програми "Розумне довкілля. Хмельницький" на 2020 рік».*
5. Рішення Хмельницької міської ради *«Про намір реалізації проєкту "Будівництво та експлуатація комплексу по збору та утилізації звалищного газу з полігону ТПВ, виробництво електроенергії" на умовах договору концесії».*
6. Рішення виконавчого комітету Хмельницької міської ради *«Про затвердження детального плану території полігону ТПВ за адресою: м. Хмельницький, проспект Миру, 7».*
7. Рішення Хмельницької міської ради *«Про погодження умов кредиту Європейського банку реконструкції та розвитку для реалізації Проєкту модернізації інфраструктури ТПВ у м. Хмельницькому та надання місцевої гарантії у 2020 році».*
8. Рішення Хмельницької міської ради *«Про внесення змін до рішення тридцять шостої сесії Хмельницької міської ради від 24.12.2019 №10 "Про затвердження Програми поводження з побутовими відходами у м. Хмельницькому — Програми «Розумне довкілля Хмельницький» на 2020 рік"».*

# КЕЙС №4. ТУЛЬЧИНСЬКА МІСЬКА ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА

## ? ПРОБЛЕМА

Згідно з кількістю укладених договорів, послугами збирання та вивезення ТПВ у 2011 році було охоплено лише 31,5% юридичних осіб та 35,6% населення м. Тульчина. Уніфікованої системи поводження з відходами не було. Тож відходи домогосподарств, які не укладали договори з КП, у різний спосіб потрапляли у навколишнє середовище — спалювались, закопувались або скидались у яри.

Затверджена міською радою норма утворення ТПВ для населення (0,28 м$^3$ на особу в місяць або 3,36 м$^3$ на рік) перевищувала більше ніж у 2,5 раза мінімальні рекомендовані норми, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 10.12.2008 №1070. Завищена норма фактично «компенсувала» потенційний дефіцит коштів від несплати: той, хто сплачував, у середньому платив за себе й двох інших.

У 2017 році в Тульчині щомісячно утворювалося понад 22 000 м$^3$ ТПВ. Головною проблемою для Тульчинської міської ради стало те, що діючий полігон ТПВ на 99% вичерпав свій потенціал, а тому не відповідав нормам екологічної безпеки. Постала нагальна потреба в його реконструкції з розширенням.

У сфері санітарної очистки м. Тульчина задіяно одне комунальне підприємство — «Тульчинкомунсервіс». Тарифи на вивезення та утилізацію ТПВ, що діяли на початку 2017 року, становили 10,88 грн з однієї людини. Такий тариф не відшкодовував усіх витрат підприємства. При цьому щорічно значно зростає вартість паливно-мастильних та експлуатаційних матеріалів, мінімальна заробітна плата тощо. Як наслідок постали інші проблеми — комунальне підприємство працювало збитково, не мало змоги оновлювати техніку, не закуповувало нових контейнерів, а контейнерні майданчики ТПВ були обладнані неналежним чином, також не проводився відбір ресурсоцінних матеріалів.

## ! РІШЕННЯ

- Завдяки співпраці з міжнародним проєктом DESPRO розроблена інтегрована стратегія поводження з ТПВ.
- Проведено вивчення морфологічного складу ТПВ.
- Запроваджено програму поводження з ТПВ.
- Діє пілотний проєкт міжмуніципального співробітництва у сфері поводження з відходами.
- Відкрито новий сучасний полігон.

**Співпраця з міжнародним проєктом DESPRO**

У 2010 році районна влада та Тульчинська міська рада звернулися до швейцарсько-українського проєкту «Підтримка децентралізації в Україні» DESPRO. Спільно з експертами проєкту було розроблено *стратегію інтегрованого поводження з ТПВ* — документ, який став технічною основою для модернізації системи поводження з ТПВ в Тульчині та прилеглих сільських і селищних громадах. Крім того, ініціативу підтримано проєктом «Муніципальна програма врядування та сталого розвитку ПРООН».

Для якісної організації та управління процесами було утворено дві структури: місцеву робочу групу (МРГ) та керівний комітет. МРГ безпосередньо забезпечувала організацію та виконання процесу планування поводження з ТПВ. Керівний комітет відповідав за процес планування, підтримував діяльність МРГ, розглядав та затверджував рішення та документи, розроблені МРГ.

Підтримка з боку DESPRO включала в себе постійний фаховий супровід: експерти забезпечили аналіз даних, розроблення проєктів документів, спрямування та фасилітацію процесу планування, інформаційне та технічне забезпечення роботи МРГ і керівного комітету та інше.

**У 2011 році проведено:**

- вивчення морфологічного складу ТПВ — було визначено, що 75% всіх ТПВ є такими, що можуть перероблятися;
- соціологічне опитування з метою з'ясувати думку населення м. Тульчина, с. Кинашів та с. Суворовське щодо поводження з ТПВ та впровадження роздільного збирання відходів.

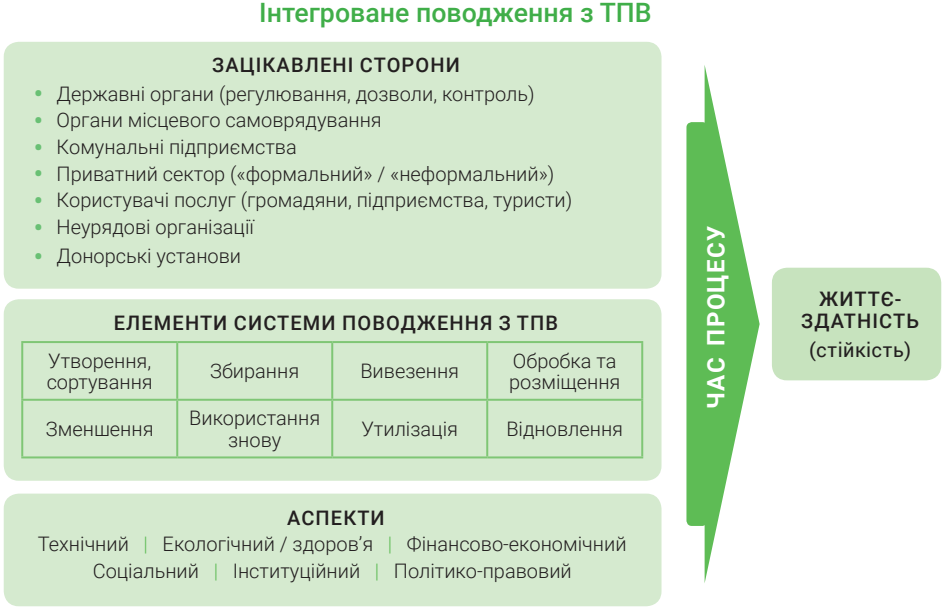


Стратегія інтегрованого поводження з ТВП. *Джерело*

## Покрокова процедура інтегрованого планування поводження з ТПВ

*Джерело*

У 2012 році:

- Запроваджено пілотний проєкт для тестування системи роздільного збирання ТПВ у 5 багатоквартирних будинках, у яких створено ОСББ. У рамках проєкту побудовано 5 контейнерних майданчиків біля пілотних будинків, на яких розміщено 15 контейнерів для роздільного збирання (для скла, паперу, пластику та металу).
- Проведено навчання стосовно впровадження роздільного збирання і визначення економічних переваг такого підходу. З метою зміни моделі поведінки жителів багатоповерхівок у контексті роздільного збирання сміття проведено інформаційну роботу з мешканцями прилеглих до майданчиків будинків шляхом розповсюдження роз'яснювально-агітаційних матеріалів про необхідність та правила роздільного збирання відходів.
- Проведено інформаційну кампанію, що включала в себе два основних компоненти:

  1. консультації з громадськістю; інформаційно-мотиваційні зустрічі з цільовими групами населення: представниками ОСН та ОСББ, з дільничними інспекторами та з представниками малого та середнього бізнесу;
  2. інформування громадян і підвищення їхньої обізнаності про важливість раціонального ставлення до відходів, планування та запровадження нової системи, а також вигоди, які вони могли б отримати в результаті участі.

- Виготовлено брендовану продукцію «Менше сміття — краще життя» — екоторби, наліпки, плакати, диски з навчально-інформаційними матеріалами, що розповсюджувалися під час заходів кампанії.
- Створено сторінку проєкту «Міжмуніципальний проєкт із запровадження інтегрованого підходу щодо поводження з ТПВ».
- Задіяно зовнішню соціальну рекламу на білбордах «Не ховайся у сміття — матимеш краще життя».
- У школах проведено тренінг для вчителів з методики викладання та ведення виховної роботи за темою «Відходи» у рамках курсу «Уроки для сталого розвитку». Також проведено 6 відкритих уроків на тему «Раціональне поводження з відходами», під час яких для школярів проводилися майстер-класи з виготовлення виробів із відходів та практичні вправи, які допомагають зрозуміти, як саме можна зменшити свій екологічний слід та спробувати перетворити відходи у доходи.
- Створено міжшкільний конкурс на виготовлення найкращої поробки із ТПВ.
- Проведено акцію «Моя найчистіша вулиця» з прибирання стихійних сміттєзвалищ.

### Програма поводження з ТПВ

*Програма поводження з ТПВ на території Тульчинської міської територіальної громади на 2017–2020 роки* включала в себе наступні основні завдання для вирішення вищезазначених проблемних ситуацій:

- організувати збирання та вивезення ТПВ з приватного сектору;
- посилити контроль за діючим полігоном ТПВ для зменшення шкідливого впливу на довкілля та здоров'я людини, рекультивувати земельну ділянку після закриття звалища;
- забезпечити процес сталого роздільного збирання ТПВ;
- зменшити обсяги захоронення ТПВ шляхом впровадження нових сучасних високоефективних методів збирання, перевезення, сортування, зберігання, переробки, утилізації та знешкодження відходів.

Відповідно Тульчинською міською радою в рамках реалізації програми було запропоновано такі кроки:

- завершити реконструкцію з розширенням існуючого полігону ТПВ;
- провести повну рекультивацію існуючого полігону ТПВ;
- ліквідувати несанкціоновані звалища та провести санацію території;
- облаштувати нові та упорядкувати діючі контейнерні майданчики;
- оновити автомобільний парк;
- оновити контейнерне господарство;

- організувати роздільне збирання ТПВ;
- впровадити компостування органічних відходів;
- інформувати населення щодо санітарної очистки міста, благоустрою через засоби масової інформації (газету «Тульчинський край», кабельне телебачення, ефірне районне радіомовлення);
- провести інформаційно-роз'яснювальну роботу серед підприємств, установ, організацій міста та серед населення щодо роздільного збирання ТПВ.

*Паспорт полігону*

*Фото: Дмитро Синяк для порталу «Децентралізація»*

У 2017 році запрацював новий полігон ТПВ з потужністю майже 20 000 м³. На ньому облаштовано дренажну систему, під'їзні дороги, вагову, освітлення та пожежні резервуари, встановлено огорожу, побутовий вагончик та вагончик для обслуговування. Будівництво полігону обійшлося в 13,1 млн грн, з них: 9,4 млн грн — кошти DESPRO, 3 млн грн — ресурс обласного бюджету та 700 тис. грн — з міського бюджету. Крім того, було проведено перший етап рекультивації існуючого полігону та придбано за кошти DESPRO (1,6 млн грн) бульдозер Caterpillar для ущільнення відходів. Старий полігон накрили спеціальною плівкою, засипали землею та висадили дерева. Зараз це звичайний пагорб, який не смердить і не палає, як раніше. У Тульчині також впровадили роздільне сортування сміття.

## ПІДСУМКИ

Успіх Тульчинського міжмуніципального проєкту зі створення системи інтегрованого поводження з ТПВ став можливим завдяки кільком важливим факторам — щирому бажанню громади й керівництва Тульчина і сусідніх сільських рад Суворовського та Кинашева вирішувати наболілу проблему системно, спільній робота з керівництвом області, залученню міжнародної допомоги.

З моменту будівництва нового сміттєвого полігону екологічна ситуація у Тульчині істотно покращилась. Завдяки правильно організованим технологічним процесам з обслуговування полігону (ущільнення спецтехнікою та засипання шаром землі у 20 см), які забезпечують працівники КП «Тульчинкомунсервіс», пожежі та неприємний запах від розкладання стали неможливими.

**Документальний супровід кейсу**

1. Рішення сесії Тульчинської міської ради *«Про Програму поводження з ТПВ на території Тульчинської міської територіальної громади на 2017–2020 роки»* від 14.03.17 №409.
2. Рішення виконавчого комітету міської ради *«Про замовлення вихідних даних на проєктування нового будівництва сміттєсортувальної лінії, на полігоні ТПВ на території земель запасу с. Суворовське Тульчинського району Вінницької області»* від 20.02.2019 №41.
3. Розпорядження міського голови *«Про проведення рейду з метою вивчення стану щодо самовільного спалювання листя, сухої рослинності та її залишків, ПВ на території Тульчинської міської ради»* від 03.09.2018 №02-06-103.
4. Проєкт рішення міської ради *«Про затвердження норм утворення ТПВ для житлових будинків населених пунктів та підприємств невиробничої сфери Тульчинської міської ради (міста Тульчин, села Суворовське, селища Пестеля, сіл Тиманівка, Дранка, Одаї, Ганнопіль)»* від 16.03.2017.
5. Рішення сесії міської ради *«Про передачу в господарське відання КП "Тульчинкомунсервіс" закінченого будівництвом об'єкта — І черги реконструкції з розширенням існуючого полігону ТПВ на землях запасу Суворовської сільської ради Тульчинського району Вінницької області»* від 06.12.2017 №690.
6. Рішення виконавчого комітету міської ради *«Про затвердження протоколу засідання конкурсної комісії та визначення переможця на надання послуг з вивезення ТПВ по Тульчинській міській раді в особі КП "Тульчинкомунсервіс"»* від 23.10.2020 №268.
7. *Програма розвитку ЖКГ та благоустрою Тульчинської міської ТГ на 2017–2020 роки*, затверджена рішенням 4-ї сесії Тульчинської міської ради 7-го скликання від 03.03.2017 №408.

# КЕЙС №5. ІЛЛІНЕЦЬКА МІСЬКА ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА

## ПРОБЛЕМА

Іллінецький полігон ТПВ діє з 1980-х років і строк його експлуатації вичерпаний. П'ять років тому проблема з відходами в Іллінцях стояла особливо гостро. Найгірше було з плівкою і пакетами, які вітром розносило по території всієї громади. На ділянці, де зараз розташований сміттєсортувальний комплекс, утворилося стихійне звалище.

## РІШЕННЯ

- Ухвалено правила благоустрою.
- Облаштовано новий сучасний сміттєсортувальний комплекс (сортується 60% всіх ТПВ).
- Ведеться співпраця з іншими громадами у сфері поводження з відходами.
- Налагоджено виробництво тротуарної плитки з відсортованої плівки.

**Програма роздільного збирання ТПВ**

У 2016 році в місті затвердили програму роздільного збирання ТПВ, що передбачала відокремлення пластикової ПЕТ-пляшки і пластмаси як ресурсоцінного компоненту від основної маси відходів. Для цього, окрім звичайних контейнерів для сміття, міська влада за співфінансування держави закупила близько 40 спеціальних контейнерів-решіток, призначених для збирання пластику.

Була проведена інформаційна кампанія, і мешканці активно включилися у процес сортування відходів, адже дохід від реалізації вторсировини спрямовувався на озеленення міста. У 2017 році придбали новий сміттєвоз вартістю 1 млн 250 тис. грн. Більшу частину коштів — 765 тис. грн — виділено з обласного фонду охорони навколишнього середовища, 485 тис. грн — з бюджету громади.

**Сміттєсортувальний комплекс**

Сміттєсортувальний комплекс в Іллінцях був побудований у 2018 році. Відходи сюди постачають з усіх 20 населених пунктів громади. Із загальної маси відходів відсіюється дрібна фракція і органічні частини, які потім вивозяться на полігон. Далі відходи потрапляють на лінію, де працівники сортують їх на 8 окремих фракцій: картон, скло, пластик різних видів і плівка.

На сміттєсортувальному комплексі створено 30 робочих місць. Основні види відходів (картон, скло, пластик) підприємство продає переробникам з інших міст. Це приносить невеликий прибуток, але значно допомагає скоротити кількість відходів у громаді та навантаження на полігон.

*Іллінецький сміттєсортувальний комплекс*
*Фото: портал «ECOBUSINESS»*

*Візуалізація кожного з етапів сортування*
*Фото з сайту Вінницької ОДА*

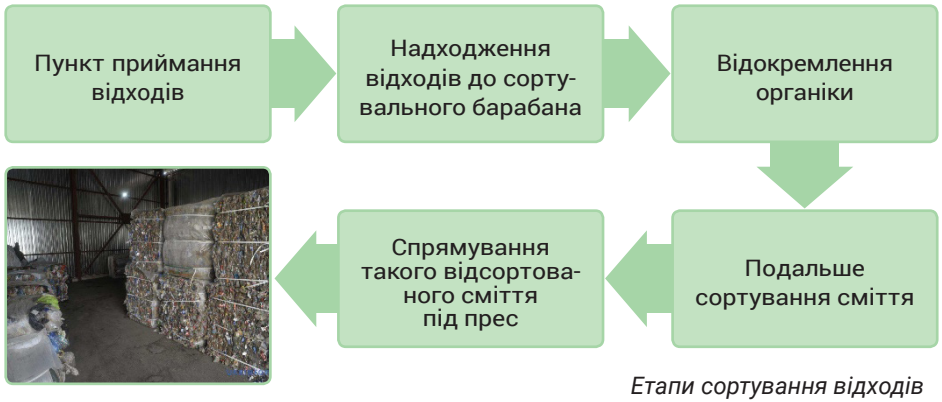


*Етапи сортування відходів*

**Виробництво тротуарної плитки з відходів сміттєсортувального комплексу**

Іллінецька громада відома на всю країну тим, що займається виробництвом полімерпіщаної тротуарної плитки з плівки, яка збирається на сміттєсортувальній лінії. Зібрану плівку переносять в окремий цех, де її «варять» за допомогою спеціального апарату, доводять до стану гранул. Отриману суміш з плівки відсівають і отримують готовий агломерат. Паралельно з цим готується другий компонент полімерпіщаної плитки — пісок. Його добувають на місцевому кар'єрі.

У цеху з виробництва плитки пісок і агломерат з плівки з'єднують за пропорціями: 30% плівки та 70% піску. Ця суміш надходить в спеціальну машину, що розігріває її до 180 °С і перетворює на гарячу масу, котра потім зважується порційно і закладається у прес, який вже і перетворює її на готові плити. Ця плитка дешевша і якісніша за бетонну, не боїться соляних розчинів та перепадів температур, термін її експлуатації більший. Уся виготовлена плитка йде на потреби міста та громади, таким чином і вторинна сировина переробляється, і економляться бюджетні кошти на благоустрій. Плитку з переробленої плівки можна використовувати повторно, що є ще однією перевагою та користю. Уже зараз плитку, вироблену з браком, подрібнюють і переплавляють повторно. Коли термін експлуатації закінчиться, її можна буде подрібнити і виробити нову.

*Полімерна плитка з вторинної плівки*

*Фото з [сайту Вінницької обласної ради]*

Ідея з виробництвом плитки з плівки з'явилася тому, що не було попиту на закупівлю останньої через її забрудненість. Комунальне підприємство Іллінецької громади зв'язалося з приватними підприємцями, які займаються виробництвом полімерпіщаних виробів, для отримання консультацій. Обладнання виготовили на Барському машинобудівному заводі за спецзамовленням. На закупівлю устаткування для виробництва плитки частину грошей місто знайшло самостійно, але левову частку коштів, як і на сміттєсортувальний завод, виділили з фонду охорони навколишнього середовища Вінницької області.

За весь час роботи комунальне підприємство і комплекс не стикалися з якимись серйозними проблемами чи перепонами в роботі. Місцеві жителі знають, звідки в місті з'являється нова бруківка, і задоволені, що в місті стелять доріжки і тротуари з плитки власного виробництва.

Кейс з виробництва такої плитки зацікавив багатьох за межами громади. Іллінецька ОТГ активно ділиться своїм досвідом: у 2017 році досвід роздільного збирання, сортування та утилізації ТПВ, забезпечення чистоти довкілля в Іллінецькій міській ТГ вивчала делегація з Одеської області. Делегацію зацікавило облаштування системи поводження з ТПВ. У 2019 році досвід Іллінецької ТГ у сфері поводження з ТПВ вивчала делегація із Закарпаття.

У кінці 2019 року з робочим візитом в Іллінецькій міській територіальній громаді перебували голова ОДА Владислав Скальський та голова обласної ради Анатолій Олійник. Важливо, що спільно з делегацією на чолі з директором швейцарсько-українського проєкту «Підтримка децентралізації в Україні» DESPRO Юргом Крістеном керівники області пересвідчилися в успішності впровадження в Іллінецькій міській територіальній громаді роздільного збирання ТПВ та в ефективній роботі сучасного сміттєсортувального комплексу, який розрахований на переробку 100 тонн відходів на добу, обговорили питання впровадження європейського досвіду щодо збору, вторинної переробки та утилізації ТПВ на Вінниччині.

На цьому ідеї для сміттєсортувального комплексу не закінчуються. Ситуація з коронавірусом показала важливість системи утилізації медичних відходів, і для цього в Іллінцях будують окремий сміттєспалювальний комплекс. Готуються отримати відповідну ліцензію.

А ще для перероблення зібраної у громаді органіки планують завести спеціальних каліфорнійських черв'яків на полігоні — завдяки ним органічні відходи будуть перетворюватись у живильний гумус.

Є плани з розширення потужностей, щоб сміттєпереробний завод у майбутньому зміг отримувати відходи з сусідніх громад.

Активне впровадження сучасних цивілізованих підходів до збору та утилізації ТПВ в Іллінцях доводить, що турбота про довкілля, благоустрій та озеленення населених пунктів громади — важливий пріоритет у міській територіальній громаді. Робота у цьому напрямку проводиться планомірно та системно.

«Ідея закласти яблуневий сад на колишньому сміттєзвалищі площею 5 гектарів належить Іллінецькому міському голові Володимиру Ящуку. Він поділився нею після того, як з цієї території ми вивезли понад 500 тонн сміття. Її радо сприйняли працівники трудових колективів підприємств, організацій, установ міста, студенти Іллінецького державного аграрного коледжу. В перший день толоки участь у акції взяли понад 300 містян. Але разом ми заклали прекрасний сад, — не без гордості у голосі розповідає перший заступник Іллінецького міського голови Олег Дмитрик. — За результатами 2019 року, наша громада увійшла до десятки найкращих ОТГ України, посівши 8-ме місце. А за підсумками проведеної проєктної діяльності м. Іллінці стало переможцем Всеукраїнського конкурсу "Smart місто — 2019" у номінації "Екологічно відповідальне місто" та за використання розумних технологій для захисту міської екосистеми». Досягнути такого визнання було нелегко, це фактично результат чотирирічної праці в еконапрямку» (зі статті О. Шуткевич *«Власна "фішка" громади»* у газеті «День» №246-247 за 2020 рік).

*Яблуневий сад біля сміттєсортувального комплексу на території колишнього сміттєзвалища у м. Іллінці*
*Джерело*

## ПІДСУМКИ

Стимулом для початку роботи з ТПВ стала переповненість місцевого полігону, строк експлуатації якого вичерпаний. Почали з програми роздільного збирання ТПВ. Цікавим є досвід будівництва сміттєсортувального комплексу з цехом з виробництва полімерпіщаної тротуарної плитки. Досвід такого виробництва зацікавив інші громади.

Успіх у впровадженні перших проєктів з управління ТПВ дав основу для нових планів: розширення потужностей сміттєсортування, перероблення органіки та медичних відходів.

**Документальний супровід кейсу**

1. Рішення Іллінецької міської ради *«Про затвердження Правил благоустрою території Іллінецької міської об'єднаної територіальної громади»* від 19.04.2019 №941.
2. Рішення виконавчого комітету Іллінецької міської ради *«Про внесення змін до рішення виконавчого комітету Іллінецької міської ради від 11.10.2018 року №289-"а"* "Про затвердження норм та встановлення тарифів на послуги з вивезення та захоронення ТПВ КП «Добробут» Іллінецької міської ради"»* від 28.11.2019 №285-«а»*.
3. Рішення Іллінецької міської ради *«Про проведення конкурсу з визначення виконавця послуг з вивезення ПВ на території Іллінецької міської об'єднаної територіальної громади».*
4. Рішення Іллінецької міської ради *«Про затвердження конкурсного проєкту "Реконструкція контейнерних майданчиків для роздільного збору ТПВ на території Іллінецької міської об'єднаної територіальної громади" та участь у XV обласному конкурсі проєктів розвитку територіальних громад 2018 року»* від 21.03.2018.
5. Тендер *«Будівництво сміттєсортувального комплексу на території полігону ТПВ у м. Іллінці Іллінецького району Вінницької області».*

# КЕЙС №6. БУДІВНИЦТВО СУЧАСНИХ САНІТАРНИХ ПОЛІГОНІВ НА ПРИКЛАДІ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

## ? ПРОБЛЕМА

Відповідно до ст. 21 ЗУ «Про відходи», ОМС у сфері поводження з відходами забезпечують, зокрема, надання згоди на розміщення місць чи об'єктів для захоронення відходів на території села, селища, міста тощо. Рішення про надання такої згоди ОМС ухвалює виключно на пленарних засіданнях сесії сільської / селищної / міської ради. Однак визначення самої території (місця) для захоронення відходів належить до компетенції виконавчих органів рад, з урахуванням вимог земельного та природоохоронного законодавства. Захоронення ПВ дозволяється тільки на спеціально обладнаних для цього полігонах / звалищах, створення яких забезпечують ОМС своїми рішеннями про відвід земельних ділянок для розміщення відходів і будівництва об'єктів поводження з відходами.

Ділянку для розміщення полігонів ТПВ потрібно обирати відповідно до схеми санітарного очищення міста чи регіону і проєкту районного планування або генерального плану населеного пункту. Під час вибору місця розташування земельної ділянки для відведення її під полігон треба керуватися ДБН В.2.4-2-2005 «Полігони ТПВ. Основні положення проєктування».

На полігони приймають ТПВ з житлових і громадських будинків, установ, закладів торгівлі та громадського харчування, а також вуличні, садово-паркові, будівельні ПВ. Прийняттю на полігони не підлягають відходи, які можуть бути вторинною сировиною (за можливості їх утилізації) та відходи, що містять токсичні, отруйні та агресивні щодо споруд полігону речовини. Це, зокрема, небезпечні відходи, які треба передавати підприємствам, які мають відповідні технології та отримали ліцензії на поводження з такими відходами. Складуванню на полігонах підлягає тільки та частина відходів, що не може бути утилізована.

ЗУ «Про відходи» прямо забороняє змішування чи захоронення відходів, для утилізації яких в Україні існує відповідна технологія. А з 1 січня 2018 року забороняється захоронення непереоброблених (необроблених) ПВ. Отже, всі відходи перед їх захороненням повинні пройти технологічні операції з їх підготовки до екологічно безпечного видалення.

## ! РІШЕННЯ

Основні кроки стосовно полігонів ТПВ:

1. Інвентаризація полігонів та сміттєзвалищ.
2. На основі інвентаризації — складання плану щодо закриття або приведення у відповідність до належних вимог місць видалення відходів, визначення потреб у будівництві нових об'єктів.
3. Виконання плану: закриття, приведення у відповідність до належних вимог або будівництво нових полігонів ТПВ.

**Приклад сучасного полігону ТПВ у Київській області**

У період завершення реформи децентралізації і передачі комунального майна громадам усім ОМС потрібно вирішувати питання з місцями захоронення відходів. До слова, 95% всіх полігонів у Київській області перебувають в аварійному стані з терміном експлуатації, що минув, та підлягають рекультивації. Через необхідність великих коштів на фінансування цей процес відбувається вкрай повільно, хоча місця видалення відходів мають відповідати всім санітарним нормам, адже їхній стан безпосередньо впливає на екологічну ситуацію в регіоні та на здоров'я людей. Також в Україні є громади, де зовсім відсутні полігони. Отже, потрібне відкриття нових і сучасних.

Прикладом сучасного полігону є об'єкт у Ставищенському районі, який був відкритий 2019 року. Полігон проєктною потужністю 574 892 м$^3$ побудований відповідно до чинних ДБН України та є єдиним новим і сучасним полігоном ТПВ на території

*Полігон ТПВ у с. Розкішне, Ставищенський р-н, Київська обл.*
*Фото з персонального архіву В. Гончаренко*

Київської області. Загальна площа полігону становить 3,7 га. Полігон облаштований дренажною системою, захисною мембраною, ваговою, дезбар'єром, сміттєсортувальною лінією та іншим. Також на полігоні наявні пожежні резервуари, освітлення, встановлена огорожа, влаштовані свердловини, для потреб полігону придбано новий екскаватор та фронтальний навантажувач.

Тривалість експлуатації полігону становить 20 років. Вартість проєкту — 18 млн грн, кошти були виділені з обласного бюджету.

**Ліквідація незаконних стихійних сміттєзвалищ**

Законодавство забороняє несанкціоноване розміщення відходів на території міст, селищ, сіл тощо, а втім, стихійні сміттєзвалища є чи не в кожному населеному пункті. Зазвичай така ситуація виникає внаслідок неналежної роботи ОМС: відсутності (або недосконалості) системи збирання та вивезення ТПВ, недостатньої роботи з населенням щодо укладання договорів і оплати за вивезення ТПВ, відсутності інформаційно-просвітницької роботи з населенням, неналежного контролю за виконанням правил благоустрою тощо.

Відповідальність за належне поводження з відходами покладається на власника таких відходів. Однак відходи, які є на несанкціонованих звалищах, зазвичай не мають власника або їхній власник невідомий, тобто такі відходи — безхазяйні. Порядок виявлення та обліку безхазяйних відходів затверджений постановою КМУ від 03.08.1998 №1217.

Підставами для визначення відходів безхазяйними та їх обліку можуть бути:

- повідомлення власників або користувачів земельних ділянок, на яких виявлено безхазяйні відходи;
- звернення (повідомлення) громадян, підприємств, установ та організацій, засобів масової інформації;
- результати перевірок територіальних органів Держекоінспекції, Держпродспоживслужби, ОМС (наприклад, інспекцій з благоустрою).

У разі отримання звернення міські державні адміністрації, а також ОМС зобов'язані визначити кількість, склад, властивості, вартість відходів, рівень їхньої небезпеки для навколишнього природного середовища і здоров'я людини та вжити заходів для визначення власника відходів. Заяви про факти виявлення відходів розглядаються на засіданні постійно діючої комісії з питань поводження з відходами. Таку комісію створює своїм рішенням виконком. Цим же рішенням затверджується її склад та положення про комісію. Вимог до кількості членів та складу комісії немає. Тому до неї можуть входити і представники виконавчого апарату ради, і представники спеціалізованих підприємств, які здійснюють діяльність у сфері поводження з відходами, а також за згодою посадові особи територіальних органів Держекоінспекції, Держпродспоживслужби тощо. Для визначення власника відходів та їх оцінки у разі необхідності можна залучати відповідних фахівців, а також правоохоронні органи.

За результатами своєї роботи комісія складає акт, який передається до місцевої державної адміністрації чи ОМС. На підставі акта комісії місцеві державні адміністрації або ОМС ухвалюють рішення щодо подальшого поводження з відходами та, якщо треба, порушують справу про притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні законодавства про відходи, та про відшкодування заподіяної шкоди. У разі встановлення власника відходів він несе повну відповідальність за додержання умов поводження з ними та запобігання негативному впливу відходів на навколишнє природне середовище відповідно до положень ЗУ «Про відходи».

Якщо ж не вдалося знайти власника, забезпечення ліквідації несанкціонованих і неконтрольованих звалищ відходів покладається на ОМС. Такі роботи потребують залучення підприємств, які б ліквідували несанкціоноване звалище, а іноді і розроблення проєкту його ліквідації та здійснюються за кошти місцевого бюджету.

Одним із засобів виявлення та роботи з несанкціонованими сміттєзвалищами є портал *«Екомапа»*, на якому фіксуються стихійні сміттєзвалища та контролюється їх ліквідація.

## ПІДСУМКИ

ОМС мають контролювати діяльність об'єктів видалення відходів, що розташовані на території власної громади. Також увага має приділятися попередженню утворення несанкціонованих сміттєзвалищ, а у разі їх виявлення — своєчасній ліквідації.

# КЕЙС №7. УПРАВЛІННЯ НЕБЕЗПЕЧНИМИ ВІДХОДАМИ НА ПРИКЛАДІ ЛЬВОВА ТА ВИШГОРОДА

## ? ПРОБЛЕМА

Існує чималий перелік небезпечних відходів, що утворюються як у промисловому секторі, так і в побуті. ОМС відповідальні за поводження з небезпечними відходами, що утворюються у населення.

**«Небезпечні відходи у складі побутових відходів — відходи, що утворюються в процесі життя і діяльності людини в житлових та нежитлових будинках і мають такі фізичні, хімічні, біологічні чи інші небезпечні властивості, які створюють або можуть створити значну небезпеку для навколишнього природного середовища або здоров'я людини та які потребують спеціальних методів і засобів поводження з ними» (Постанова КМУ «Про затвердження Правил надання послуг з поводження з побутовими відходами» від 10.12.2008 № 1070).**

Відповідно до Закону України «Про відходи» від 05.03.1998 №187/98-ВР «небезпечні відходи у складі побутових відходів збираються окремо від інших видів побутових відходів, а також мають відокремлюватися на етапі збирання чи сортування та передаватися спеціалізованим підприємствам, що одержали ліцензії на здійснення операцій у сфері поводження з небезпечними відходами». Тобто, ***по-перше***, вони мають збиратися окремо, а ***по-друге*** — передаватися спеціалізованим підприємствам.

### Батарейки, батареї та акумулятори

Складовою відходів електричного та електронного обладнання є відпрацьовані елементи живлення (батарейки та акумулятори), що містять різні важкі метали — цинк, марганець, кадмій, нікель, ртуть та інші, які навіть у невеликих кількостях можуть заподіяти шкоду здоров'ю людини. Після викидання металеве покриття елементів живлення руйнується, і важкі метали потрапляють у ґрунт і ґрунтові води. Враховуючи те, що сміття в нас ще й неконтрольовано спалюють, то всі ці важкі метали також потрапляють і в атмосферу. Шкідливий вплив може стати помітним для людини лише через кілька років, коли важкі метали досягнуть певної концентрації.

У європейських країнах була прийнята директива про батарейки та акумулятори, що містять небезпечні речовини, та директива про обмеження використання деяких небезпечних речовин в електричному й електронному устаткуванні.

### Ртутьвмісні прилади (у тому числі люмінесцентні лампи)

Сьогодні, через відсутність централізованої системи збирання відпрацьованих ртутьвмісних приладів (термометрів, ламп) і недостатню інформованість громадян, відпрацьовані лампи викидаються разом зі звичайними побутовим сміттям і зрештою опиняються на полігонах твердих побутових відходів, що неприпустимо. Точної кількості ртуті, яка потрапляє в довкілля, ніхто не обраховує.

## ! РІШЕННЯ

У Європі діє принцип розширеної відповідальності виробника за свій товар. Тобто виробники та постачальники супроводжують увесь цикл «життя» товарів — від виробництва до утилізації. Держава охоплює лише функції реєстрації та контролю, при цьому не фінансує галузь і не збирає кошти, а громадськість контролює процес переробки. Цей механізм застосовують для поводження з відходами електричного та електронного обладнання (у тому числі з батарейками та акумуляторами), з ртутьвмісними приладами тощо.

У більшості європейських країн відпрацьовані елементи живлення можна покласти у спеціальний контейнер у супермаркеті. Бельгія, Швеція, Австрія, Німеччина, Нідерланди і Франція законодавчо зобов'язують підприємства встановлювати спеціальні контейнери для використаних батарейок.

У Німеччині, де населення давно звикло до роздільного збирання відходів, у кожному супермаркеті встановлені спеціальні контейнери для приймання відпрацьованих батарейок. За викинуті батарейки — штраф у розмірі 300 євро.

Постачальники батарейок через «систему спільного збору батарей» забезпечують муніципалітети й роздрібних продавців скриньками, фінансують логістику зібраного матеріалу, сортування і рециклінг.

### Досвід Львова

Львів став першим містом в Україні, де діє унікальна мобільна система збирання небезпечних відходів. Міськрада з бюджету виділила 820 тис. грн для збирання у населення ртутних термометрів, батарейок та ртутьвмісних ламп за допомогою «Екобуса».

*«Екобус» у м. Львові*
*Фото: ІА «Дивись.info»*

ДП «Боднарівка» ЛКП «Зелений Львів» отримало ліцензію на здійснення господарської діяльності з поводження з небезпечними відходами, які збирають у Львові. Ртутьвмісні прилади переробляють на підприємстві, а батарейки накопичують і передають на утилізацію за кордон. Від мешканців міста небезпечні відходи приймають в обмеженій кількості безоплатно, а промислові підприємства повинні оплачувати ці послуги.

Щомісяця управління екології міста повідомляє час і маршрут, за яким курсуватиме «екобус» для збирання небезпечних відходів. Від однієї особи безоплатно приймають для утилізації не більше 10 ламп, 5 ртутних термометрів і до кілограма батарейок.

Досвід «екобуса» був успішним, і сьогодні такі мобільні оператори працюють у Хмельницькому, Полтаві та Харкові. У деяких містах крім ртутьвмісних приладів і батарейок приймають у населення й інші небезпечні відходи, зокрема медичні, тару з-під фарб, клеїв, розчинників тощо. Стаціонарні контейнери для збирання вищезазначених видів небезпечних відходів почали встановлювати в Києві та Обухові.

**Досвід Вишгорода**

Кейс із безкоштовного приймання небезпечних відходів від населення, реалізований у м. Вишгороді Київської області, є унікальним для України. Адже для здійснення цього проєкту були залучені всі зацікавлені сторони — міська влада, ліцензіат (бізнес) та громадська організація. Почалося з того, що профільна місцева ГО отримувала постійні скарги від свідомих містян щодо неможливості безпечно утилізувати в

*Акція зі збирання небезпечних відходів у населення у м. Вишгороді*
*Фото з персонального архіву В. Гончаренко*

місті власні небезпечні та ртутьвмісні відходи. Команда ГО, що складається з фахівців у сфері поводження з відходами, ініціювала проведення акції та письмово звернулась за підтримкою до Вишгородської міської ради.

Метою акції було підвищення екологічної свідомості громадян, недопущення потрапляння небезпечних відходів на полігон та інформаційна робота з населенням. У кожного з учасників проєкту була своя роль:

- компанія-ліцензіат технічно забезпечувала збір та утилізацію небезпечних відходів;
- ГО проводила широку інформаційну кампанію серед населення щодо важливості безпечної утилізації небезпечних відходів та керувала всіма процесами з проведення акції;
- Вишгородська міська рада за договором з компанією-ліцензіатом по факту оплатила з міського бюджету рахунок за утилізацію всіх відходів, які принесли вишгородці на акцію, а також надавала інформаційну підтримку у ЗМІ.

І хоча у Вишгороді не прийнята програма з поводження з твердими побутовими та небезпечними відходами, проведення таких акцій один раз на квартал може стати тимчасовим вирішенням питання безпечного вилучення в населення та утилізації небезпечних відходів. Найголовнішим аспектом у проведенні таких заходів є наявність комунікаційної стратегії роботи з населенням і проведення постійних інформаційних кампаній із залученням якомога більшої кількості містян.

## ПІДСУМКИ

В Україні принцип розширеної відповідальності виробника на законодавчому рівні ще не впроваджено, але його використання передбачено у проєкті закону України «Про управління відходами», що наразі опрацьовується Парламентом. Розроблено законопроєкти щодо відходів електричного та електронного обладнання, а також щодо батарейок і акумуляторів — вони чекають на прийняття рамкового закону.

Збирання окремих видів небезпечних відходів у населення лише розпочалося й охоплює декілька населених пунктів України — поки що скромний здобуток у масштабах країни. Проте досвід цих міст є доволі успішним, його слід використовувати ОМС у власних громадах.

# 5 Висновки та рекомендації

Ситуація, яка склалася у сфері управління побутовими відходами, демонструє, що відтерміновувати та ігнорувати це питання далі неможливо. З наведених кейсів видно, що дуже часто поштовхом до дій ставала неможливість експлуатації діючого полігону / сміттєзвалища, це змушувало ОМС шукати інші рішення.

Як бачимо, запровадження дієвої системи управління побутовими відходами можливе як у великому місті, так і в невеликій територіальній громаді. Важливим залишається дотримання норм законодавства у своїй діяльності та залучення інвестицій як від міжнародних донорів, так і з інших джерел.

У числі першочергових кроків, що мають зробити ОМС сьогодні, — розробка і прийняття мінімального набору документів для створення системи управління ТПВ у громаді, до якого входять:

- схема санітарного очищення населеного пункту;
- рішення уповноваженого органу про затвердження норм надання послуг з вивезення побутових відходів;
- рішення ради про затвердження тарифу;
- рішення уповноваженого органу про визначення суб'єкта господарювання виконавцем послуг на вивезення побутових відходів;
- правила благоустрою населеного пункту.

**Першочергова увага має бути приділена розробленню та затвердженню програми поводження з ТПВ у громаді** (місцевому плану управління відходами), **особливо зважаючи на процеси розроблення регіональних планів, що наразі відбуваються в областях України.** У додатку 3 наведено посилання на проєкти регіональних планів, які вже оприлюднено.

Робота з громадськістю є важливим елементом ефективної системи управління відходами в регіонах. В Україні є всі нормативно-правові підстави для того, щоб ОМС мали змогу співпрацювати з громадськістю і громадськість могла брати участь у прийнятті рішень. Такі можливості забезпечуються участю України в Орхуській конвенції ЄЕК ООН, законами України «Про звернення громадян», «Про доступ до публічної інформації», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків», «Про статус депутатів місцевих рад», постановами Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики», «Про Порядок оприлюднення в мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади», розпорядженнями Кабінету Міністрів України «Про роботу центральних та місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення відкритості у своїй діяльності, зв'язків з громадськістю та взаємодії із засобами масової інформації» тощо.

**Вивчення думки населення та створення умов для формування сприятливого ставлення громадян є необхідними для сталого існування системи поводження з ТПВ, кінцевими результатами є зміна поведінки людей та підтримка ними змін у секторі.**

Методи та шляхи організації просвітницької діяльності щодо підтримки роздільного збирання та безпечного поводження з ТПВ й вивчення громадської думки надані у двох нормативних документах — «Методиці роздільного збирання ПВ» (затверджена наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ України від 01.08.2011 №133) та в «Методичних рекомендаціях із формування громадської думки щодо екологобезпечного поводження з побутовими відходами» (затверджені наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та ЖКГ України від 01.02.2010 №38).

Міжмуніципальне співробітництво дозволяє об'єднати зусилля для вирішення спільних проблем громад. Це новий ефективний інструмент, що дає реформа децентралізації, який показує важливість співпраці і посилює можливість отримання синергетичного ефекту, коли 1+1=3. В Україні є позитивний досвід, який демонструє, що міжмуніципальне співробітництво — це створення надзвичайно міцних горизонтальних зв'язків у різних сферах діяльності з метою розвитку громад.

Не залишаються осторонь існуючих процесів й міжнародні партнери. В Україні сьогодні працюють чимало проєктів міжнародної технічної допомоги, які готові допомагати з реалізацією реформ як на загальнодержавному рівні, так і на рівні громад. Залучення експертної підтримки не менш важливе, ніж залучення зовнішнього фінансування проєктів. Якісно виконаний проєкт за підтримки експертів відкриває нові можливості залучення додаткового фінансування. Від ОМС потрібне лише бажання і політична воля працювати на благо людей і змінюватися на краще.

# ДОДАТКИ

6

## 1. Перелік нормативно-правових документів у сфері управління побутовими відходами

*Кодекси*

- Податковий кодекс України від 02.12.2010 2755-VI.
- Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI.
- Кодекс про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X.
- Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III.

*Закони України*

- Закон України «Про відходи» від 05.03.1998 № 187/98-ВР.
- Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 № 1264-XII.
- Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» від 23.05.2017 № 2059-VIII.
- Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» від 20.03.2018 № 2354-VIII.
- Закон України «Про житлово-комунальні послуги» від 09.11.2017 № 2189-VIII.
- Закон України «Про благоустрій населених пунктів» від 06.09.2005 № 2807-IV.
- Закон України «Про державне регулювання в сфері комунальних послуг» від 09.07.2010 № 2479-V.
- Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24.02.1994 № 4004-XII.
- Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.03.1997 № 280/97-ВР.
- Закон України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» від 29.11.2001 № 2866-III.
- Закон України «Про співробітництво територіальних громад» від 17.06.2014 №1508-VII.
- Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 №2939-VI.
- Закон України «Про основні принципи державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 № 877-V
- Закон України «Про екологічний аудит» від 24.06.2004 № 1862-IV.
- Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17.02.2011 № 3038-VI.

*Постанови Кабінету Міністрів України*

- Постанова КМУ «Про затвердження Правил надання послуг з вивезення побутових відходів» від 10.12.2008 № 1070.
- Постанова КМУ «Питання надання послуг з вивезення побутових відходів» від 16.11.2011 № 1173.
- Постанова КМУ «Про затвердження Порядку проведення конкурсу з надання житлово-комунальних послуг» від 21.07.2005 № 631.
- Постанова КМУ «Про затвердження Порядку встановлення тимчасових норм споживання, нормативів якості та режимів надання житлово-комунальних послуг» від 16.06.2005 № 481.
- Постанова КМУ «Порядок формування тарифів на послуги з вивезення побутових відходів» від 26.07.2006 № 1010.
- Постанова КМУ «Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності у сфері благоустрою населених пунктів та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) місцевими державними адміністраціями» від 13.02.2019 № 97.
- Постанова КМУ «Про затвердження Порядку ведення реєстру об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів» від 31.08.1998 № 1360.
- Постанова КМУ «Про затвердження Порядку ведення реєстру місць видалення відходів» від 03.08.1998 № 1216.
- Постанова КМУ «Про затвердження Порядку ведення державного обліку та паспортизації відходів» від 01.11.1999 № 2034.
- Постанова КМУ «Про затвердження Порядку виявлення та обліку безхазяйних відходів» від 03.08.1998 №1217.
- Постанова КМУ «Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів Державною екологічною інспекцією» від 06.03.2019 № 182.
- Постанова КМУ «Про затвердження Порядку залучення громадськості до обговорення питань щодо прийняття рішень, які можуть впливати на стан довкілля» від 29.06.2011 № 771.

*Розпорядження Кабінету Міністрів України*

- Розпорядження КМУ «Про схвалення Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року» від 08.11.2017 № 820-р.
- Розпорядження КМУ «Про затвердження Національного плану управління відходами до 2030 року» від 20.02.2019 № 117-р.

*Методики та методичні рекомендації*

- Методичні рекомендації та порядок розроблення й затвердження регіональних планів управління відходами, затверджені наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 12.04.2019 № 142.
- Методика роздільного збирання побутових відходів, затверджена наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 01.08.2011 № 133.

- Методичні рекомендації щодо збирання відходів електричного та електронного обладнання, що є у складі побутових відходів, затверджені наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 22.01.2013 №15.
- Методичні рекомендації щодо безпечного поводження з компонентами (складовими) небезпечних відходів у складі побутових відходів, затверджені наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 30.08.2013 № 423.
- Методичні рекомендації із формування громадської думки щодо екологобезпечного поводження з побутовими відходами, затверджені наказом Міністерства з питань житлово-комунального господарства України від 16.02.2019 №38.
- Методика впровадження двоетапного перевезення твердих побутових відходів, затверджена наказом Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України від 30.11.2006 №396.
- Методичні рекомендації з визначення морфологічного складу твердих побутових відходів, затверджені наказом Міністерства з питань житлово-комунального господарства України від 16.02.2010 №39.

*Інструкції, правила та рекомендації*

- Інструкція про зміст і складання паспорта місць видалення відходів, затверджена наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України від 14.01.1999 №12.
- Наказ Міністерства з питань житлово-комунального господарства України «Про затвердження Правил експлуатації полігонів побутових відходів» від 01.12.2010 №435.
- Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України «Про затвердження Правил експлуатації об'єктів поводження з побутовими відходами» від 04.05.2012 №196.
- Наказ Міністерства з питань житлово-комунального господарства України «Про затвердження Правил визначення норм надання послуг з вивезення побутових відходів» від 30.07.2010 №259.
- Рекомендації щодо підготовки місцевих програм поводження з твердими побутовими відходами, затверджені наказом Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України від 10.01.2006 №2.
- Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Державних санітарних правил планування та забудови населених пунктів» від 19.06.1996 №173.
- Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Державних санітарних норм та правил утримання територій населених місць» від 17.03.2011 №145.
- Класифікатор відходів ДК 005-96, затверджений наказом Державного комітету України по стандартизації, метрології та сертифікації від 29.02.1996 №89.
- Наказ Міністерства з питань житлово-комунального господарства України «Про затвердження Примірного положення про підприємство у сфері поводження з твердими побутовими відходами» від 21.10.2008 №311.
- Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України «Про затвердження типової форми первинної облікової документації №1-ВТ "Облік відходів та пакувальних матеріалів і тари" та Інструкції щодо її заповнення» від 07.07.2008 №342.
- Наказ Міністерства з питань житлово-комунального господарства України «Про затвердження форми звітності №1-ТПВ та Інструкції щодо заповнення форми звітності №1-ТПВ "Звіт про поводження з твердими побутовими відходами"» від 19.09.2006 №308.



- Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України «Про затвердження Порядку розроблення, погодження та затвердження схем санітарного очищення населених пунктів» від 23.03.2017 №57.
- Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України «Про затвердження Порядку інформування споживачів про намір зміни цін / тарифів на комунальні послуги з обґрунтуванням такої необхідності» від 05.06.2018 №130.
- Перелік небезпечних властивостей та інструкцій щодо контролю за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів та їх утилізацією / видаленням, затверджений наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 16.10.2000 №165.
- Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України «Про затвердження Положення про участь громадськості у прийнятті рішень у сфері охорони довкілля» від 18.12.2003 №168.

*Державні будівельні норми*

- ДБН В.2.4-2-2005 «Полігони твердих побутових відходів. Основи проєктування».
- ДБН В.2.4-4:2010 «Полігони зі знешкодження та захоронення токсичних відходів. Основні положення проєктування».
- ДБН Б.2.2-6:2013 «Склад та зміст схеми санітарного очищення населеного пункту».
- ДБН Б.2.2-12:2019 «Планування і забудова територій».
- ДБН Б.2.2-5:2011 «Благоустрій територій. Планування та забудова міст, селищ і функціональних територій».

*Державні стандарти*

- ДСТУ 4462.0.02:2005 «Охорона природи. Комплекс стандартів у сфері поводження з відходами. Загальні вимоги».
- ДСТУ 3911 99 (ГОСТ 17.9.0.1 99) «Охорона природи. Поводження з відходами. Виявлення відходів і подання інформаційних даних про відходи: Загальні вимоги».
- ДСТУ 3910 99 (ГОСТ 17.9.1.1 99) «Охорона природи. Поводження з відходами. Класифікація відходів: Порядок найменування відходів за генетичним принципом і віднесення їх до класифікаційних категорій».
- ДСТУ 4462.3.02.2006 «Охорона природи. Поводження з відходами. Пакування, маркування і захоронення відходів. Правила перевезення відходів».
- ДСТУ 4462.3.01:2006 «Охорона природи. Поводження з відходами. Порядок здійснення операцій».
- ДСТУ 4462.0.01:2005 «Охорона природи. Поводження з відходами. Терміни та визначення понять».
- ДСТУ 2195 99 (ГОСТ 17.9.0.2 99) «Охорона природи. Поводження з відходами. Технічний паспорт відходу. Склад, вміст, виклад і правила внесення змін».
- ДСТУ-Н Б Б.2.2-7:2013 «Настанова з улаштування контейнерних майданчиків».
- ДСТУ 8476:2015 «Контейнери для побутових відходів. Загальні технічні вимоги».
- ДСТУ 8392:2015 «Колісні транспортні засоби. Засоби транспортні спеціально обладнані для перевезення побутових відходів. Загальні технічні умови».
- ДСТУ EN 15440:2017 (EN 15440:2011, IDT) «Паливо тверде з побутових відходів. Методи визначення вмісту біомаси».

*Стандарти організацій України (СОУ)*

- СОУ ЖКГ 03.09-014:2010 «Побутові відходи. Технологія перероблення органічної речовини, що є у складі побутових відходів».
- СОУ ЖКГ 03.09-17:2010 «Побутові відходи. Технологія перероблення відходів пластмас, паперу та картону, що є у складі твердих побутових відходів».
- СОУ ЖКГ 03.09-18:2010 «Побутові відходи. Технологія перероблення відходів скла, що є у складі твердих побутових відходів».
- СОУ ЖКГ 08.09-13:2010 «Побутові відходи. Біогаз полігонів побутових відходів, що використовується у когенераційних установках».

## 2. Перелік документів, що стосуються запровадження співробітництва територіальних громад

1. Закон України *«Про співробітництво територіальних громад»* від 17.06.2014 №1508-VII.
2. Закон України *«Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей добровільного об'єднання територіальних громад, розташованих на територіях суміжних районів»* від 14.03.2017 №1923-VIII.
3. Закон України *«Про внесення змін до деяких законів України щодо добровільного приєднання територіальних громад»* від 09.02.2017 №1851-VIII.
4. Закон України *«Про добровільне об'єднання територіальних громад»* від 05.02.2015 №157-VIII.
5. Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України *«Про затвердження Примірних форм договорів про співробітництво територіальних громад»* від 27.08.2014 №233.
6. Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України *«Про затвердження Порядку формування та забезпечення функціонування реєстру про співробітництво територіальних громад»* від 15.08.2014 №225.
7. *Методичні рекомендації щодо практичного застосування положень Закону України «Про співробітництво територіальних громад» в частині організації та юридичного оформлення співробітництва.*
8. *Методичні рекомендації щодо практичного використання примірних форм договорів про співробітництво територіальних громад.*
9. *Практичний коментар до Закону України «Про співробітництво територіальних громад»*, підготовлений Інститутом громадянського суспільства у співпраці з Програмою Ради Європи «Посилення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування в Україні» на запит Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України в рамках реалізації Плану заходів щодо впровадження положень Закону України «Про співробітництво територіальних громад».
10. *Реєстр договорів про співробітництво територіальних громад.*
11. *Аналітичний звіт щодо практики використання потенційними суб'єктами співробітництва примірних форм договорів про співробітництво територіальних громад.*
12. *Довідка щодо стану реалізації договорів про співробітництво територіальних громад відповідно до Закону України «Про співробітництво територіальних громад».*

## 3. Додаткові ресурси


1. Презентація Міністерства екології та природних ресурсів України *«Регіональні плани управління відходами — єдині методологічні підходи»*.
2. Омельяненко Т. Л. Презентація *«Місцеві плани дій з управління ТПВ як інструмент покращення ситуації із поводження з ТПВ в ОТГ»*.
3. Презентація Міністерства екології та природних ресурсів України *«Нова політика управління відходами»*.
4. Якушенко Л. М., Бугайчук Н. В. Аналітична записка *«Поводження з побутовими відходами в контексті формування якісного та безпечного життєвого простору»*.
5. Звіт *«Стан сфери поводження з ПВ в Україні за 2020 рік»*.
6. Закон України *«Про обмеження обігу пластикових пакетів на території України»* від 01.06.2021 №1489-IX.
7. Семко П.П. Презентація *«Сучасні тенденції утворення і переробки вторинної сировини в Україні»*.
8. Приходько В.Ю., Гюльахмедова К.Р. Характеристика біоорганічної складової ТПВ // Вісник ХНУ. 2018. Вип. 19. С. 82–90. DOI: 10.26565/1992-4259-2018-19-08.
9. Звіт з аналізу існуючого стану системи поводження з ТПВ в Одеській області за 2013–2017 рр. / ТОВ ЕСКО «Екологічні системи». 2017. 37 с.
10. Приходько В.Ю., Сафранов Т.А., Шаніна Т.П. Оптимізація поводження з біоорганічною складовою ТПВ // Формування програм щодо поводження з відходами для об'єднаних територіальних громад: проблемні питання та кращі практики: матеріали Національного форуму «Поводження з відходами в Україні: законодавство, економіка, технології» (Київ, 22–23 листопада 2018 р.). Київ: Центр екологічної освіти та інформації, 2018. С. 135–136.
11. Сафранов Т.А., Губанова Е.Р., Шанина Т.П., Приходько В.Ю. Оптимизация системы управления и обращения с муниципальными отходами в контексте устойчивого развития урбанизированных территорий // Устойчивое развитие. 2014. №16 (март). С. 11–18.
12. Презентація від компанії «Veolia» *«Модульний підхід до формування індивідуальної системи поводження з відходами»*.
13. Посібник *«Організація ефективного поводження з відходами: як діяти органам місцевого самоврядування»*.
14. Посібник *«Кращі європейські практики управління відходами»*.
15. Проєкт *«Регіонального плану управління відходами Вінницької області»*.
16. Проєкт *«Регіонального плану управління відходами у Волинській області до 2030 року» і «Звіт про стратегічну екологічну оцінку (СЕО)»* цього плану.
17. Проєкт *«Регіонального плану управління відходами у Дніпропетровській області до 2030 року»*.
18. Проєкт «Регіонального плану управління відходами у Івано-Франківській області до 2030 року».
19. Проєкт *«Регіонального плану управління відходами у Тернопільській області до 2030 року»*.
20. Проєкт *«Регіонального плану управління відходами у Хмельницькій області до 2030 року»*.
21. *Директива ЄС щодо захоронення відходів — Council Directive 1999/31/EC of 26 April 1999 on the landfill of waste. From EUR-Lex (1999)*.
22. Рамкова директива про відходи 2008/98/ЄС — *Directive 2008/98/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on waste and repealing certain Directives*.

Міжнародний республіканський інститут
Україна 01601, Київ, Спортивна площа 3-В, 2 під'їзд, 8 поверх
iriukraine@iri.org | *www.IRI.org.ua*